ГАЗЭТА БЕЛАРУСАЎ У ВОЛЬНЫМ СЬВЕЦЕ. ЦАНА—PRICE $ 1.25

Беларус

BIELARUS — BYELORUSSIAN NEWSPAPER IN THE FREE WORLD
Post address: Bielarus, P.O. Box 178, Jamaica, N.Y. 11432

Год XXXIII № 316 Нью Ёрк — Люты — 1984 — February — New York Vol. XXXIII № 316

ЧЫСТКА ЗА НЕРАСЬСЛЕДАВАНЫЯ ЗАБОЙСТВЫ

13-га сьнежня летась у беларускім рэспубліканскім друку было зьмешчанае паведамленьне пад заг. „У Бюро ЦК Кампартыі Беларусі". У гэтым паведамленьні, між іншага, казалася, што Бюро ЦК КПБ разгледзела матар'ялы артыкулу пад загалоўкам „Цень аднае памылкі", які быў зьмешчаны ў газэце „Известия" за 27-га лістапада летась. У выніку гэтага разгляду Бюро ЦК Кампартыі рэспублікі пастанавіла зьняць са службовага становішча наступных асобаў: міністра нутраных справаў БССР Жабіцкага, ягонага першага заступніка Жука, пракурора рэспублікі Магільніцкага, першага заступніка рэспубліканскага пракурора Дудкоўскага і члена Вярхоўнага Суда БССР Пыльчанку.

Апрача таго, як сказала ў пастанове Бюро ЦК КПБ, зьнятыя з пасадаў і павыключаныя з партыі шмат другарадных працаўнікоў органаў нутраных справаў і пракуратуры ў Гомельскай вобласьці ды ў горадзе Мазыры.

Дык што-ж сталася прычынаю такога разгрому кіраўніцтва рэспубліканскіх праваахоўных органаў? Што здарылася? А здарылася вось што.

У ліпені 1981 году на возеры Вялікае Асавішча, што ў Гомельскай вобласьці, былі забітыя інспэктар Мазырскае міжраённае інспэкцыі „Белрыбводу" Сымон Кузьменка і сьледчы Мазырскай міжраённай пракуратуры Уладзімер Кузьмянкоў. Іх жывымі ўтапілі ў возеры.

На пошукі злачынцаў кінуліся як мясцовыя сьледчыя органы, гэтак і Міністэрства Нутраных Справаў БССР і пракуратура рэспублікі. Неўзабаве былі арыштаваныя пяць мясцовых жыхароў. Сьледзтва вялося супольна пракуратурай і міліцыяй паўтара гады. Усе абвінавачаныя прызналіся ў забойстве й справу ськіравалі для разгляду ў Вярхоўны Суд БССР.

На судзе аднак усе пяць абвінавачаных катэгарычна адмовіліся ад сваіх паказаньняў на папярэднім сьледстве. Яны заявілі суду, што ніякага забойства не рабілі, а прызналіся таму, што да іх ужываліся недазволеныя мэтады сьледзтва, прасьцей кажучы — фізычнае ўзьдзеяньне.

Вярхоўны Суд БССР ськіраваў справу на дадатковае расьледваньне ў органы пракуратуры, але па некаторым часе справа ізноў была пастаўлена на разгляд у Вярхоўны Судзе. Гэтым разам усе пяцёх былі прызнаныя вінаватымі ды засуджаныя — трое на 15 год пазбаўленьня волі, двое на восем год. Усе яны пайшлі ў турму.

Прайшло два з палавінаю гады. І вось у красавіку летась у тым-жа Мазырскім раёне ізноў адбылося забойства. Гэтым разам былі забітыя два міліцыянеры: лейтэнант Марціновіч і сяржант Царэнка. Злачынцы былі злоўленыя й адразу-ж прызналіся ў забойстве. Адначасна яны прызналіся і ў тым, што два з палавінаю гады таму яны забілі на возеры Вялікае Асовішча рыбнага інспэктара Кузьменку ды сьледчага пракуратуры Кузьмянкова. Спачатку ім не паверылі — за гэтае-ж забойства пяць асобаў былі ўжо даўно пасаджаныя ў турму. Але злачынцы дакладна паказалі месца забойства й расказалі пра ўсе ягоныя падрабязнасьці.

Такім чынам выявілася, што пяць асобаў два з палавінаю гады сядзелі ў няволі за злачынства, якога яны не зрабілі, прасьцей кажучы, былі асуджаныя ні ў чым не вінаватыя людзі.

Пра ўсё гэта напісаў спэцыяльны карэспандэнт газэты „Известия" ў Беларусі Мікалай Матукоўскі ў артыкуле пад загалоўкам „Цень аднае памылкі". Матукоўскі слушна паставіў пытаньне: хто павінен несьці асабістую адказнасьць за гэтае грубейшае парушэньне законнасьці? Чаму, калі выявілася памылка, пракуратура рэспублікі абмежавалася толькі тым, што зьняла з пасады пракурора Гомельскае вобласьці Таўкачова ды сьледчага Жаўняровіча?

І вось Бюро ЦК Кампартыі Беларусі зарэагавала на артыкул Матукоўскага ў цэнтральным органе друку: былі паздыманыя з пасадаў усе галоўныя кіраўнікі міністэрства Нутраных Справаў БССР і Пракуратуры рэспублікі.

Здавалася-б, што справядлівасьць затрыюмфавала — невінаватыя людзі звольненыя з турмы, а вінаватыя пакараныя, хоць сабе звальненьнем з пасадаў.

Але ёсьць у гэтай справе адна цікавая акалічнасьць. Калі вы прачытаеце ў газэце „Зьвязда" за 13-га сьнежня летась паведамленьне Бюро ЦК КПБ, дык пабачыце, што ўсе зьнятыя з высокіх пасадаў кіраўнікі Міністэрства Нутраных Справаў БССР і Пракуратуры рэспублікі засталіся й надалей членамі камуністычнай партыі — яны атрымалі толькі па партыйнай лініі строгія вымовы. Дык як-жа гэта так?!

Паводля статуту КПСС, да партыі могуць належаць самыя перадавыя, самыя сумленныя прадстаўнікі савецкага грамадзтва. Як-жа могуць заставацца ў партыі асобы, што, за гонар свайго муньдзіру, зрабілі грубейшыя парушэньні законнасьці? Чаму працаўнікоў ніжэйшага рангу, якія бралі ўдзел у незаконным саджаньні невінаватых людзей, павыключалі з партыі, а вышэйшага рангу пакінулі? Адказаў на гэтыя пытаньні няма, але ёсьць навочны довад, што сацыялістычная Фэміда мае завязанае толькі адно вока, а другім прыглядаецца да рангаў.

А. Насовіч

„НАЯЎНЫЯ ХІБЫ" САЮЗУ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ БССР

У друку савецкае Беларусі на пачатку сьнежня летась („Зьвязда", 3.XII.83; „Літаратура і Мастацтва", 16.XII.1983) было апублікаванае паведамленьне аб разглядзе на „чарговым" паседжаньні" Бюро ЦК КПБ раду пытаньняў, сярод якіх было й гэткае:

„Разгледжана работа праўленьня Саюзу пісьменьнікаў БССР па кіраўніцтву літаратурна-мастацкімі часапісамі. Адзначыўшы як пазытыўны факт публікацыю на старонках часапісаў раду значных твораў, атрымаўшых прызнаньне, Бюро ЦК КПБ прызнала, што Саюз пісьменьнікаў БССР, партыйная арганізацыя саюзу ня робяць яшчэ дзейснага ўплыву на павышэньне ідэйна-мастацкага ўзроўню літаратурных выданьняў. Саюз пісьменьнікаў, рэдкалегіі часапісаў слаба заахвочваюць распрацоўку тэматыкі па карэнных праблемах разьвіцьця народнай гаспадаркі, навукі і культуры, пераўтварэньня вёскі. Недастаткова актыўна робіць уплыў на літаратурны працэс крытыка. Патрабуюць умацаваньня сувязі рэдакцый часапісаў з працоўнымі калектывамі.

„Праўленьню і партарганізацыі Саюзу пісьменьнікаў рэспублікі належыць ліквідаваць наяўныя хібы ў кіраўніцтве літаратурнымі выданьнямі і разам з рэдакцыйнымі калегіямі часапісаў 'Полымя', 'Неман', 'Маладосьць', 'Беларусь' мэтанакіравана, больш настойліва павышаць ідэйны ўзровень, мастацкія варгасьці іх публікацый".

Трэба моцна сумлявацца, ці дырэктыва партыі „больш настойліва павышаць ідэйны ўзровень" літаратурных выданьняў палепшыць іхны мастацкі ўзровень, пабольшыць попыт на іх чытацкае публікі. Партыя ў Савецкім Саюзе заўсёды кіравала літаратурай. Васіль Быкаў яшчэ на пятым зьездзе пісьменьнікаў Беларусі ў 1966 годзе жаліўся, што ў літаратуры ня відаць вялікіх дасягненьняў, бо „ёю закіравалі, яе заняньчылі й затурзалі".

Палажэньне ад таго часу не зьмянілася на лепшае. Выглядае, што наадварот, мяркуючы паводля тыражоў літаратурных часапісаў. Дарэчы, калі ў 1982 годзе ў Нью Ёрку выступаў зь лекцыяй пра беларускую савецкую літаратуру пісьменьнік і літаратурны крытык Алесь Адамовіч, дык ён казаў, што ў савецкай Беларусі няма штучнага абніжаньня тыражоў літаратурных выданьняў, што тыраж таго ці іншага пэрыёдыку абумоўлены попытам на яго. Вось-жа „попыт" на літаратурныя часапісы ў савецкай Беларусі апошнім часам рэзка пайшоў наніз. Калі дапусьціць, што няма штучнага рэгуляваньня тыражоў, калі савецкая русыфікацыйная палітыка не карыстаецца абніжаньнем тыражоў, як мэтадам русыфікацыйнага ціску, дык значыцца, тыражы беларускіх літаратурных часапісаў пайшлі наніз „натуральна" ад спаду чытацкага попыту на іх. Спад гэты ад чаго? Ад таго, што чытач знаходзіць мала цікавага ў літаратурных часапісах. Але не пра палепшаньне мастацкае якасьці або займальнасьці літаратуры рупіцца партыя. Бюро ЦК КПБ хоча, каб беларускія пісьменьнікі займаліся „распрацоўкай тэматыкі па карэнных праблемах разьвіцьця народнай гаспадаркі, навукі і культуры, пераўтварэньня вёскі". Але дзеля тых ці іншых прычынаў у пісьменьнікаў не ляжыць душа да гэтык „карэнных праблемаў". І наўдачу, ці яшчэ адна партыйная пастанова, цяпер ужо андропаўскага кіраўніцтва, палепшыць стан у літаратуры. Найлепшым адказам на гэтае пытаньне будуць далейшыя тыражы беларускіх часапісаў, якія дасюль выглядаюць гэтак:

Тыраж лістападаўскіх нумароў

	1981	1982	1983
„Маладосьць"	16.487	11.167	10.544
„Полымя"	11.000	8.183	7.153

Зьменшаны таксама тыраж і расейскамоўнага месячніка Саюзу Пісьменьнікаў Беларусі часапісу „Неман", выдаванага ад колькіх гадоў у куды большай колькасьці экзэмпляраў, як „Полымя" й „Маладосьць". Тыраж лістападаўскіх нумароў „Немана" ў вышэй адзначаных гадох быў адпаведна: 147.-000, 145.000 і 115.000 экзэмпляраў.

УРАЧЫСТАЕ СЬВЯТКАВАНЬНЕ 66-х УГОДКАЎ

АБВЕШЧАНЬНЯ НЕЗАЛЕЖНАСЬЦІ БЕЛАРУСІ АКТАМ 25 САКАВІКА 1918 ГОДУ

адбудзецца ў

НЯДЗЕЛЮ, 1-га КРАСАВІКА 1984 г. (пачатак а 2-ой гадз. п./п.)

у залі „Стайвэсант Рум" гатэлю Галлорэн Гаўз

525 Лэксынгтан Авэню ў Мангэтэне, Нью Ёрк

Урачыстасьць будзе адбывацца ў форме банкету.

Даезд падземкай: лінія IPT (АйАрТы) да 51-ай вул.

ГОЛАС 1884 ГОДУ

Адзначаючы сёлета стагодзьдзе ад выхаду нелегальнага або, кажучы сучасным тэрмінам, самвыдавецкага часапісу „Гоман", выдаванага Беларусамі, пераважна студэнтамі Пецярбурскага Ўнівэрсытэту, зьмяшчаем ніжэй урывак із зваротку рэдакцыі „Гоману" да сваіх чытачоў, у якім некаторыя мамэнты засталіся актуальнымі й па сёньняшні дзень. (Паводля хрэстаматы „Беларуская літаратура XIX стагодзьдзя", укл. С. Александровіч і інш., Менск, выд. „Вышэйшая Школа", 1971, б.б. 191-194)

З усіх народнасьцяў, якія ўваходзяць у склад сучаснае Расеі, доля Беларусаў, як ведама, адметная тым, што на іх ужо здаўна прывыклі глядзець, як на нейкі матар'ял для разнастайных экспэрымэнтаў, а не як на жывую народнасьць, здольную самастойна распараджацца сабою. Зыходзячы з гэтага гледзішча, бліжэйшыя суседзі Беларусаў, карыстаючыся правам мацнейшага, праводзілі над імі свае экспэрымэнты й бясцырымонна накладалі жорсткія рукі на жывы арганізм беларускае народнасьці, пастанавіўшы, што яна павінна пакорліва падпарадкоўвацца мацнейшым ды асыміляваца зь імі, растварыўшыся ў вялікарускім і польскім моры . . .

На шчасьце для Беларусаў, усе гэтыя экспэрымэнты мелі тут уплыў больш на вышэйшыя слаі, як на рэшту народнае масы, якая беражліва захавала ўсе свае вызначальныя рысы й асаблівасьці. Гэтыя асаблівасьці й маглі служыць залогам будучага шырокага разьвіцьця часова прыгнечанай народнасьці, у якой рана ці позна павінна была абудзіцца нацыянальная самасьведамасьць . . .

Значыцца, беларуская народнасьць, захаваўшы сваю самабытнасьць, павінна будзе бязумоўна заняць у Расеі такое-ж месца, якое імкнуцца заняць іншыя больш ці менш вялікія народнасьці. Беларусь у асобе свае інтэлігенцыі пачынае памаленьку ўсьведамляць свае вызначальныя рысы, як вобласьці, якая адрозьніваецца ад іншых вобласьцяў Расіі. Прасякнутая сучаснымі дэмакратычнымі ідэямі, інтэлігенцыя Беларусі пачынае разумець, што іхная радзіма толькі тады перастане быць яблыкам разладу і смачным кавалкам для суседзяў, калі яна сваймі сіламі даб'ецца свабоды, сама ўладкуецца . . . Гэткія галоўныя прычыны, якія спрыялі ўзьнікненьню асобнай сацыял-рэвалюцыйнае групы, што выступіла на арэну дзейнасьці ў Беларусі . . .

У сучасным мамэньце поруч із змаганьнем за свабоду асобы ідзе ўпартае змаганьне за нацыянальнае раўнапраўе й незалежнасьць, вось чаму фэдэралізм зрабіўся адным з галоўных прынцыпаў прагрэсыўных партыяў усіх краінаў, вось чаму ў рэвалюцыйны катэхізіс увайшла, як незапярэчны догмат, нацыянальная салідарнасьць на аснове роўнасьці, а не падпарадкаваньня . . .

Беларускі народ, як нацыя плябейская, чакае яшчэ зьяўленьня свае інтэлігенцыі. Да гэтага часу ён выдзяляў зь сябе сілы, якія служылі або польскай, або вялікарускай культуры. Глуха, але настойліва пратэставаў ён супраць здрадніцкіх спробаў палянізаваць ці абвелікарусіць яго, і абедзьве сілком навязаныя яму культуры праходзілі міма, не прышчапіўшыся да яго. Сьвята захоўвае ён асновы свайго жыцьця ў чаканьні зьяўленьня свае інтэлігенцыі, якая будзе не ламаць гэтыя асновы, а разьвіваць і ўдасканальваць іх.

Вялікае й сьвятое заданьне беларусае інтэлігенцыі — раскатурхаць магутныя сілы свайго народу, накіраваць прагрэсыўнае разьвіцьцё яго, якое спынілася, даць яму магчымасьць праявіць свой нацыянальны геній, глыбака захаваны ад драпежніцкіх намераў Палякоў і вялікарускага двугаловага арла. Бязь цеснай еднасьці са сваім народам, бяз глыбокага вывучэньня ягоных матар'яльных і духовых запатрабаваньняў, бяз разуменьня й павагі ягоных патрэбаў, што выцякаюць з асаблівасьцяў усяго ягонага мінулага гістарычнага й эканамічнага жыцьця, — усе ідэалы інтэлігенцыі застануцца назаўсёды пустымі гукамі, якімі-б з выгляду дэмакратычнымі яны ні былі. Толькі цалкам зьвязаная з патрабаваньнямі беларускага народу дзейнасьць інтэлігенцыі будзе плённай, толькі прыстасаваныя да ўмоваў жыцьця й культуры беларускага народу ідэалы інтэлігенцыі знойдуць ужыцьцёўленьне на беларускай глебе, судзейнічаючы матар'яльнаму й духоваму росквіту беларускага народу. Лішні раз тады давядзе беларуская нацыянальнасьць даведзенае ўжо ня раз прыкладам іншых плябейскіх нацыянальнасьцяў (славянскія народнасьці ў Аўстрыі, Фіны ў Фінляндыі ды іншыя), што ня нізкі ўзровень культуры выклікае яе падпарадкаваньне, а, наадварот, падпарадкаваньне выклікае застой.

Пецярбург, 1884 г. **„ГОМАН"**

„БОГАСЛУЖЭНЬНІ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ"

У газэце „Зьвязда" за 17 студзеня сёлета зьмешчаны артыкул кандыдата філязофскіх навукаў Г. Марціросава пад заг. „Мяхі падноўленыя — віно старое". Артыкул пра каталікоў на Горадзеншчыне. Аўтар піша аб тым, як каталіцкая царква прытарноўваецца ў сваім вучэньні й прапаганьдзе да вымогаў часу: „усё часьцей і часьцей з амбону гучаць словы, прысьвечаныя сям'і"; узяты кірунак на культываваньне „дамашняе царквы"; праводзіцца „кампанія за катэхізацыю насельніцтва". Як выглядае з таго, што піша Марціросаў, на Беларусі пашыраецца экумэнізм: „Пачасьціліся выпадкі споведзей католікаў у праваслаўных храмах і, наадварот, праваслаўных — у каталіцкіх".

Закранае Марціросаў і нацыянальны аспэкт каталіцтва на Беларусі — крытыкуе формулу „католік — Паляк". „Зьвязда" піша:

„У рэлігійна-прапаведніцкай дзейнасьці, накіраванай на катэхізацыю дзяцей і моладзі, сустракаюцца яўна нацыяналістычныя ноткі. Водгукам антынавуковай ідэі 'Паляк-католік' зьяўляецца пропаведзь ксяндза ў Горадзенскай вобласьці. 'Кожны Паляк, — сьцьвэрджаў ён, — павінен пастаянна памятаць аб сваёй прыналежнасьці да каталіцкай веры. А то некаторыя людзі не наведваюць касьцёлу, **забыліся пра сваю нацыянальную мову** (падкрэсьлена намі — рэд. „Б-са"). Усе гэта можа прывесьці да адрыву ад сваёй нацыі, ад веры. Трэба ня толькі самым не адрывацца ад касьцёлу, ад сваёй культуры, але настойліва вучыць сваіх дзяцей каталіцызму. Гэта дапаможа ім вывучаць польскую мову і польскую культуру'."

Марціросаў аргумэнтуе супраць гэткіх разважаньняў польскіх ксяндзоў:

„Выразна праяўляецца канцэпцыя непадзельнасьці каталіцкай веры і польскай нацыянальнай культуры, — піша ён, — канцэпцыя яўна памылковая і шкодная. У корані няправільна атаясамліваць веравызнаньне і нацыянальную прыналежнасьць. Каму не вядома, што каталіцызм вызнаюць людзі дзесяткаў нацыянальнасьцяў, што міліёны Палякоў зьяўляюцца наогул няверуючымі? Няцяжка пераканацца ў памылковасьці прынцыпу 'Паляк — католік'. У пэўным кантэксьце гэты прынцып мае душок нацыянальных забабонаў, ён цалкам несумяшчальны зь ідэялогіяй і палітыкай дружбы і брацтва ўсіх савецкіх людзей".

Пішучы пра „навацыі", якія „закранулі многія элемэнты богаслужэньня і царкоўных абрадаў", Марціросаў згадвае й гэткую „навацыю": „ЗЬЯВІЛІСЯ ВЫПАДКІ БОГАСЛУЖЭНЬНЯ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ".

BIELARUS

Byelorussian Newspaper in the Free World
Published monthly by
BYELORUSSIAN-AMERICAN ASSOCIATION, Inc.
Subscription $ 12.00 yearly.

„БЕЛАРУС" — Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце.
Выходзіць месячна. Рэдагуе Калегія.
Выдае: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне.
Выпіска зь перасылкаю — 12.00 дал. на год.
Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, могуць зьмяшчаць пагляды, зь якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА Ў БЕЛАСТОЦКІМ КРАІ І БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў ЁЙ

(Працяг з №№ 314 і 315)

Да, скажам, стратэгічнае ролі беларускай мовы ў далейшых лёсах праваслаўнае царквы тут і цяпер мы яшчэ вернемся. Відаць, трэба так, калі нават многія вясковыя сьвятары, не гаворачы ўжо пра епіскапаў, прызнаюць яе ў прыватным жыцьці, а ў службовым — польскую мову ды сьветапогляд нацыянальны Палякаў. Яны ўжо Палякі! А іхныя дзеці нават не разумеюць, сям-там яшчэ „рускія" (расейскія) пропаведзі (зрэшты, часта-густа яны перахрышчваюцца ў касьцёлах, не прымяраючы, як колішнія вуніяцкія парохі-бацюшкі). Даруйма прыклады у кожнага свае яны, і справа зусім ня ў тым, што мы маем жаль да тых перахрыстаў. Не, няма ані жалю як такога, ані пачуцьця крыўды. Зноў-жа кажам: іхная справа, справа сумленьня кожнага, калі ня хочам прычакаць дзікага рэлігійнага фанатызму.

Прыклад дзяцей „бацюшкаў" (бацечкаў, пабеларуску), якія робяцца каталікамі, падаем дзеля ілюстрацыі ўсё той-жа нашай тэзы: выхаваньне толькі ў польскай культуры, без дадатковага беларускага выхаваньня, аўтаматычна выклікае псыхічную адчужанасьць ад царквы, яе "mało zrozumiałej młodemu Polakowi ruskości".

Мы-ж сказалі сабе, што пэрспэктыва праваслаўнае царквы ў Польшчы лімітаваная абсягам беларускае ды ўкраінскае нацыянальных меншасьцяў. Толькі невук можа думаць, што ў праваслаўя ёсьць будучыня і ў польскай сьвядомасьці. Яе ў ёй ніколі ня было, няма і цяпер, і ня будзе! Нехта зь недавучаных укажа нам на пратэстанцкія касьцёлы, якія ўтрымаліся ды сяк-так існуюць на Сьлёнску і недзе ў мазурскіх вакольлях. Дык, для яснасьці, па-першае, гэта на абшарах былое Нямеччыны, у васноўным пратэстанцкае, а па-другое, пратэстантызм быў некалі, у часы Рэнэсансу, значнай рэлігіяй сярод Палякаў ды пакінуў трывалы сьлед у польскай гісторыі і культуры, чаго аніяк нельга сказаць пра праваслаўную царкву, заўсёды сымбаль узьненавіджанай Расеі. Царква і ў цяперашняй сытуацыі ў польскай краіне мае паганую апінію "jako tej, która basuje władzy i jako ruska wtyczka bezwarunkowo popiera ją", бо prawosławni, tak zawsze". Праваслаўным быць — гэта быць чужым польскаму характару, які сфармаваўся і вырас у цені Ватыкану.

Дарэчы тут паслужыцца простым рахункам; у кожнага з нас ён свой з блізкага асяродзьдзя, а менавіта: колькі каталікаў мы ведаем такіх, якія перайшлі на праваслаўе, а колькі мы ведаем такіх праваслаўных, якія сталіся каталікамі, га?

І пытаньне: чаму гэта толькі нашым людзям кожная вера добрая ды вартая яе прызнаньня за сваю? Наш інтэрнацыяналізм настолькі інфантыльны, дзіцячы, што мы, Беларусы, зрабіліся гуртовымі фабрыкантамі нэафітаў, пяраваратаў, найгоршага гатунку людзінаў-фанатыкаў, рэнэгатаў.

***

Нас, Беларусаў, нацыянальны лёс гэта лёс бедных і слабых. Мы ад пачаткаў сваіх усё шукаем паратунку ды апекі ў кагосьці (ня ў прыклад ставячы, бы тыя Палестынцы). Ратуючыся ад мангольскіх наезьнікаў у XIII стагодзьдзі, мы кінуліся ў абдымкі літоўскім кунігасам і далі ім Вялікае Княства Літоўскае. Калі-ж створаная Іванам Грозным страшная Маскоўска-Руская дзяржава ўзялася рабаваць ды паліць нашы вёскі і гарады, выганяючы ў свой азіяцкі палон цэлыя ваколіцы Беларусі, мы пачалі шукаць ратунку сабе ў набліжэньні да Польшчы, аб'яднаўшыся зь ёю ў вадну дзяржаву, Рэчыпаспалітую Абодвух Народаў ад 1959 году, што скончылася палянізацыяй эліты беларускага народу, усіх тых Чартарыйскіх, Касьцюшкаў, Радзівілаў, Сапегаў, Кішкаў, Сангушкаў, Глябовічаў, Астрогскіх і г.д., і выганьнем нашае мовы з афіцыйнага жыцьця, у 1696 годзе, а якую яшчэ Зыгмант Стары „любіцельна мілаваў". Каб не падзел даўняй Польшчы, які пачаўся ў 1772 годзе, мы, як Беларусы, цяпер ужо былі-б адным усяго ўспамінам гісторыкам, усё роўна што зьнямеччаныя Прусы, племя тое блізкае сёньняшнім Літоўцам. Значыць, пашукалі збаўленьня мы ў Расеі, якой дзьвесьце гадоў назад так баяліся за ейную дзікасьць, перанятую ад крыважэрных Манголаў. У наш-жа век ды час Беларусь адыграла сумную ролю смачнага кавалка як для Расеі, так і для Польшчы.

У Варшаве 1920 году, калі Пілсудзкі лез на ўсход, было сказана нядвузначна: "Białoruś może być tylko albo polska albo rosyjska!" Мы, Беларусы, ад 1918 году, году апавяшчэньня незалежнасьці Беларускае Народнае Рэспублікі, спрабавалі быць нарэшце сабою — ні польскімі ні расейскімі, але якраз сабою, Беларусамі, гаспадарамі свае долі, без падтакваньня камукольвек. І нам тое патроху ўдаецца, нягледзячы на ўсе нягоды ды праклёны, што шчодра сыплюцца на нашы пакутлівыя галовы.

Мы мусім быць сабою, бо мы хочам жыць, і то жыць на свой рахунак, не на чужы рахунак ды ласку, але, менавіта на свой, сваім хочам жыць!

Ня думаем, каб і гэта было злачынствам.

Ня будзем тым няшчасным кавалкам Афрыкі ў Эўропе. Да Нэграў місіянэры-ксяндзы прамаўляюць паангельску, папартугальску, пафранцуску, пагішпанску і паафрыканэрску, гэта значыць на мовах калянізатараў, тых мовах, якіх навучана іх бізуном, але і жыцьцёвай патрэбай (любяць гэтыя слоўцы, т.зв. жыцьцёвую патрэбу, нашы мужыкі з тытуламі інжынераў ды дактароў, бо гэтак лягчэй ім вырачыся сваіх бацькоў, каб самым хоць на паноў выйсьці ўрэшце рэшт!). Да нас-жа, Беларусаў з крыві і косьці, ксяндзы і бацечкі бессаромна прамаўляюць папольску і парасейску, — як няцяжка здагадацца — таксама на мовах калянізатараў, але нашае зямлі. А дзе-ж прапала навука Ісуса Хрыста, які сказаў сваім вучням: ідзеце ў землі розныя ды навучайце на мовах тамашніх, бо-ж усе языкі Госпаду мільмі ёсьць!

(Працяг у наступным нумары)

БЕЛАРУСІКА Ў ЛЮБЛІНЕ

У гор. Любліне ў Польшчы адбыўся 12-14 кастрычніка летась сымпозіюм на тэму „Хрысьціянскія бізантыйска-славянскія традыцыі ў польскай культуры". У сымпозіюме ўзялі ўдзел і Беларусы. Было прачытана 32 даклады й паведамленьні. Выконваліся там польскія, беларускія, украінскія й расейскія песьні. Карэспандэнцыя пра сымпозіюм зьмешчаная ў „Тыгодніку Повшэхным" у нумары за 20.XI.83.

У Варшаве таксама адбыўся сымпозіюм у а.а. дамініканцаў, на якім сп. Ю. Туронак прачытаў даклад пра паходжаньне беларускае інтэлігенцыі. Даклад быў сустрэты вялікімі воплескамі.

Н.

ЧАМУ Я ЭМІГРАВАЎ З САВ. САЮЗУ?

Ад Рэдакцыі: Аўтар гэтага сьветчаньня Валеры Канавалаў — малады мастак зь Беларусі, цяпер — пазаштатны супрацоўнік радыястанцыі „Свабода".

Валеры Канаваляў

Я пакінуў Савецкі Саюз 23 студзеня 1983 году, калі з прыходам да ўлады Андропава колькасьць эмігрантаў з СССР паменшала прыблізна да сотні чалавек у месяц.

Зразумела, што жаданьне эміграваць з Савецкага Саюзу ўзьнікла ў мяне не адразу. Яшчэ калі я жыў на Беларусі, асабліва ў школьныя гады, я, як і сотні іншых маладых беларускіх хлопцаў, быў цалкам пад уплывам афіцыйнай прапаганды, зь якой выходзіла, што Савецкі Саюз самая перадавая дзяржава сьвету, што жыць лепш, чым у СССР, нідзе немагчыма ды што савецкі сацыялізм самы лепшы дзяржаўны лад, пры якім ўсе народы, што насяляюць СССР, роўныя ў сваіх правох.

Але чым больш я сталеў, тым мацней адчувалася розьніца паміж афіцыйнымі цьверджаньнямі й тым, што бачылі мае вочы. Не апошнюю ролю тут адыграла й тое, што я быў веручым, а свабода рэлігіі ў Савецкім Саюзе існуе толькі на паперы. Таму, зразумела, за адкрытую веру ў Бога мяне паддавалі дыскрымінацыі й перасьледу з боку ўладаў.

Мае рэлігійнае мастацтва таксама выклікала іхнае незадаваленьне. Я быў пазбаўлены магчымасьці атрымаць мастацкую адукацыю ў навучальнай установе і адукаваўся самастойна. Пісаў іконы для царквы, рабіў малюнкі, якія потым неафіцыйна паказваў на хатніх выстаўках у Ленінградзе, як мастак зь Беларусі.

Гэтая мая, зусім не палітычная дзейнасьць, разам з адмоваю ісьці служыць у Савецкую армію, якая ў тым часе захапіла Афганістан, двойчы прывяла мяне ў „псіхушку". Другі раз пасадзілі мяне туды якраз тады, калі ў Маскве працаваў XXVI-ы зьезд КПСС, і КДБ тлумачыла гэтае маё зьмяшчэньне зьдзекліва-жартоўна: выходзіла, што я, быццам, зьбіраўся паехаць у Маскву, каб такім чынам сарваць працу зьезду...

Па выхадзе з „псіхушкі" мне было афіцыйна паведамлена супрацоўнікамі міліцыі, што на мяне ёсьць крымінальная справа па абвінавачаньні ў так званым „дармаедзтве". Прыгэтым тыя самыя супрацоўнікі далі ясна зразумець мне, што адзіны выхад ухіліцца ад суду — гэта пакінуць Беларусь і шукаць месца жыхарства хоць у Сібіры. Ня маючы іншага выйсьця, я пасяліўся пад Ленінградам у горадзе Выбаргу, дзе жыла мая жонка.

Гэтак вось тады ўжо, пад страхам крымінальнага перасьледу, я стаўся вымушаным эмігрантам, ня маючы магчымасьці жыць на Беларусі.

Аднойчы, калі я прыехаў на Беларусь, каб наведаць маці, мяне арыштавалі й трымалі некалькі дзён пад сьледзтвам. У асноўным мяне вінавацілі за літаратурна-публіцыстычны альманах „Містэрыі", у якім я сабраў некаторых аўтараў зь Беларусі й Ленінграду і аддрукаваў некалькі экзэмпляраў альманаха на машынцы. Наперакор усяму, мяне не засудзілі, але па вызваленьні з-пад сьледзтва я быў змушаны пакінуць межы Беларусі ды выехаць зноў у Выбарг, куды пазьней была перасланая й папка з маёй справай.

Заставалася толькі адно — эміграцыя з Савецкага Саюзу. Разам з жонкай мы напісалі пісьмо ў Ленінградзкі АВІР. У пісьме мы прасілі дазволіць нам выехаць з СССР у любую капіталістычную краіну Захаду. Адказу мы чакалі ня доўга. Неўзабаве з АВІРу прыйшло пісьмо, зь якога вынікала, што з прычыны адсутнасьці выкліку сваякоў зь Ізраілю, нам у просьбе на выезд адмоўлена. Для нас застаўся толькі шлях адмовы ад савецкага грамадзянства.

Мы напісалі заяву на імя Брэжнева, у якой прасілі даць нам магчымасьць выйсьці з савецкага грамадзянства з прычынаў палітычнага характару, гэткіх як нязгода: з савецкім дзяржаўным, палітычным і грамадзкім ладам, зь ідэялягічнай палітыкай партыі, зь перасьледваньнем органамі дзяржаўнай бясьпекі іншадумцаў, з ужываньнем псыхіятрыі ў Савецкім Саюзе ў палітычных мэтах, зь немагчымасьцю знайсьці для сябе ў Савецкім Саюзе палітычную, рэлігійную й творчую свабоду, з парушэньнем у СССР як савецкіх, так і міжнародных законаў.

Тэкст заявы, разам з пашпартамі, быў адпраўлены на адрыс Прэзыдыюму Вярхоўнага Савету СССР. Праз колькі тыдняў нас выклікалі ў АВІР, далі запоўніць некалькі папераў, неабходных для выезду, і прапанавалі забраць пашпарты.

Нажаль, гэтым справа й скончылася, у выезьдзе з СССР нам зноў было адмоўлена. І толькі пасьля наступнай пасылкі пісьма й пашпартоў у Прэзыдыюм, нам было афіцыйна дазволена зьбіраць патрэбныя паперы на выхад з савецкага грамадзянства і для падачы іх у Вярхоўны Савет СССР. Гэтая працэдура працягвалася некалькі месяцаў, і калі ўсе дакумэнты былі прадстаўленыя ў АВІР, нам сказалі чакаць на вынікі.

Не драмала й КДБ: у тым часе, калі мы чакалі вынікаў, на мяне быў арганізаваны напад некалькіх так званых „рабацяг-патрыётаў", а жонку спрабавалі пасадзіць у „псіхушку". Мы адчувалі, што кожны дзень можа стацца для нас апошнім днём на волі.

Але якраз тады памёр Брэжнеў і пачалася барацьба за месца Генсека. Зьверху прыйшло распараджэньне выпусьціць на Захад некаторых людзей, чые справы разьбіраліся АВІРам, да зьмены ў партыйным кіраўніцтве. У тым ліку пашанцавала й нам: нечакана мы былі выкліканыя ў АВІР ,дзе нам заявілі аб тым, што ў двухтыднёвы тэрмін мы павінны пакінуць межы СССР ды выехаць „да сваякаў у Ізраіль". Гэтак скончылася эпапэя мае эміграцыі з Савецкага Саюзу.

Цяпер, на Захадзе, я часта думаю аб тым, ці змог-бы я эміграваць, калі-б жыў на Беларусі. Хутчэй за ўсё што не. Адна з прычынаў гэтага — адсутнасьць публічнасьці. На Беларусі, ды і ў іншых частках СССР, якім адведзеная роля так званае „правінцыі", чалавека куды лягчэй засудзіць ці кінуць у „псіхушку" за палітычную актыўнасьць, чым у Маскве (або й Ленінградзе), дзе часта бываюць чужынцы ды існуюць розныя замежныя прадстаўніцтвы. Гэта адна з прычынаў такога невялікага працэнту эмігрантаў-Беларусаў. Другая-ж прычына, на маю думку, у тым, што эміграцыя Беларусаў на Захад прынесла-б з сабой праўду аб рэальным становішчы на Беларусі, а таксама павялічыла-б патэнцыял беларускай палітычнай эміграцыі. А ўзвышэньня нацыянальнага духу й самасьвядомасьці прыгнечаных народаў савецкія кіраўнікі баяцца больш за ўсё, нават калі гэта будзе адбывацца і за межамі СССР. Бо гэтыя з калючага дроту межы ўсё адно ня могуць парушыць адзінства беларускага народу.

Валеры Канавалаў

ПРА БЕЛАРУСАЎ У ПОЛЬШЧЫ

Ад Рэдакцыі: Аўтар ніжэй зьмешчанага артыкулу жыў у Польскай Народнай Рэспубліцы, адкуль у жніўні 1981 г. выехаў на Захад, дзе знаходзіцца й цяпер.

У Польшчы жыве амаль 200 тысячаў Беларусаў. Іхная доля да 1956 г. ў заняволенай чырвонаю Масквою польскай дзяржаве была жудасная. Ім стала лягчэй, калі маскоўскія ўплывы ў Варшаве паслабіліся пасьля гэтак званага „Польскага кастрычніка".

У 1956 г. было заснаване Беларускае Грамадзка-Культурнае Таварыства (БГКТ) з галоўнай управаю ў Беластоку ды аддзеламі ў Варшаве, Бельску, Гайнаўцы, Дуброве, Саколцы, Сямяцічах і Гданьску.

З удзелам БГКТ была адчыненая кафэдра беларускае філялёгіі на Варшаўскім Унівэрсытэце й аддзяленьне беларускае філялёгіі ў завочнай настаўніцкай студыі ў Беластоку. У некаторых вёсках і мястэчках Беласточчыны былі арганізаваныя беларускія школы або прынамся ўведзеныя лекцыі беларускае мовы ў польскіх школах. Бальшыня беларускіх дзяцей пачала атрымліваць адукацыю ў беларускай мове.

Аднак камуністычная Варшава, падпарадкаваная Крамлю, не дазваляе Беларусам акрыяць, ня выпускаючы іхных навучальных установаў спад нагляду. Усякі беларускі патрыятычны ўздым Варшаве й Маскве коле ў вочы. Камуністычныя ўлады спыняюць усе спробы Беларусаў кіравацца сваім розумам у нацыянальна-культурным жыцьці. Беларусы ня могуць укладаць школьных праграмаў беларускае літаратуры, ня ўлічваючы агорклых парадаў савецкіх спэцыялістаў, якія імкнуцца русыфікаваць Беларусаў нават у Польшчы.

Ад 11 лютага 1956 г. выходзіць у Беластоку тыднёвік „Ніва", але тыражом толькі сем тысячаў экзэмпляраў. Гэтак званая польская народная ўлада не дае больш паперы.

У Беластоку выдаецца таксама часапіс для дзяцей „Зорка" (цяпер старонка газэты „Ніва" — Рэд. „Б-са"). Ад 1957 г. выходзіць штагоду „Беларускі Каляндар". Ад 1958 г. пры БГКТ існуе літаратурнае аб'еднаньне „Белавежа", штамесячна ў „Ніве" друкуецца „Літаратурная старонка". Ад 1962 г. „Белавежа" выдала шэраг анталёгіяў і зборнікаў маладых аўтараў (тыражом паміж 500 і 5000 экзэмпляраў).

У 1956 г. пачаў друкавацца майстар мініятурных апавяданьняў Сакрат Яновіч. у 1957 г. — аўтар традыцыйных вершаў Віктар Швэд, у 1958 г. — абстрактны паэт Яша Бурш, у 1959 г. — лірык Алесь Барскі.

На Беласточчыне жыве яшчэ шмат іншых беларускіх пісьменьнікаў, але іхныя выдавецкія магчымасьці вельмі абмежаныя. У лісьце да былога першага сакратара ПольскаеАб'еднанае Работніцкае Партыі Станіслава Кані Беларусы жаліліся, што ў 1970-х гадох выдавалася на год менш як адна літаратурная кніжка ды вельмі малым тыражом.

Беларускія пісьменьнікі ў Польшчы, аднак, у вадрознасьць ад сваіх калегаў у БССР, карыстаюцца большаю творчаю свабодай, іх ня гэтулькі забавязваюць „заваёвы Кастрычніка" ды ваенная тэматыка. Яны могуць карыстацца сучаснымі літаратруным формамі.

Нешматлікія беларускія выданьні, што зьяўляюцца ў Польшчы, граюць вялікую ролю ў павышэньні нацыянальнага самаўсьведамленьня Беларусаў. Гэткае самае значаньне мае ўсякая іншая дзейнасьць у сфэры беларускае культуры.

Вельмі вартасным стаўся „Падручны польска-беларускі слоўнік", выдадзены ў Варшаве тыражом 5.263 экзэмпляры.

Цяжка перахваліць агораны цягавітымі Беларусамі ў 1966 г. ў мястэчку Белавежа Беларускі Этнаграфічны Музэй. (**Заўвага:** У мэмарандуме БГКТ з 25.XI.1980 г. да першага сакратара кампартыі Польшчы С. Кані выказвалася жальба, што Беларускі Этнаграфічны Музэй у Белавежы быў ліквідаваны „ў палавіне 70-ых гадоў". Гл. „Беларус" № 288, сакавік 1981 году. Беларусы ў Польшчы ўсё яшчэ дамагаюцца каб музэй у Белавежы быў адноўлены. — **Рэд. „Б-са"**.)

Беларусам удалося таксама заснаваць свае клюбы ў Беластоку, Варшаве, Бельску, Гайнаўцы й Гданьску. Шкада толькі, што менскае начальства прысылае ў гэтыя клюбы больш расейскіх газэтаў, як беларускіх.

Ад 1957 г. да 1961 г. паслом у СССР у Варшаве быў Беларус Пётра Абрасімаў, а пасьля становішча гэтае займаў Беларус Станіслаў Пілатовіч, але ня было чу-

(Заканчэньне на б. 4-й)

ІНТЭРВІЮ ЗЬ МІХАСЁМ КАВЫЛЁМ

„Беларус”: Ад чаго (каго) пачалася ў Вас цяга да літаратурнай творчасьці? У якім тады асяродзьдзі Вы жылі?

Адказ: Я у вершы „Паэт” пісаў:

Буду йсьці ад сябе, як заўжды, і прыпынкі
Рабіцьму над тым, што наткніць і закратае.

Мне й цяпер думаецца, што паэт мусіць ісьці толькі ад сябе, рабіць „прыпынкі” (пісаць) ці не, залежыць ад паэта, а не ад „прыпынкаў”. Але адначасна нельга адмаўляць узьдзеяньня й быцьця на сьвядамасьць творцы. Не адмаўляе гэтага й паэтка Натальля Арсеньнева ў сваім інтэрвію („Беларус” № 314). А расейскі савецкі паэт і бард Булат Акуджава добра сказаў, і так добра, што адразу пабеларуску можна чытаць:

Хто што чуе, тое й піша,
Кожны чуе, як ён дыша,
Як ён дыша, так і піша . . .

Вось-жа перад тым, як пачаць пісаць вершы, я шмат „надыхаўся” паэзіі Язэпа Пушчы, Уладзімера Дубоўкі, Валерыя Маракова, Паўлюка Труса, Якуба Коласа. Парадокс, але Янкі Купалы я тады ня чытаў, хоць у маёй творчасьці шмат ад Купалы: грамадзянская тэматыка з патрыятычнымі матывамі.

Першы верш, памятаю, пісаў лежачы пад ялінай і любуючыся сінім полымем лёну на нашай, яшчэ не калгаснай, палосцы зямлі, што межавала зь лясной палянкай, дзе вялікая чарада авечак пасьвілася пад маім наглядам. Было гэта ў 1928 годзе. Ніводнага радка з таго вершу „Лён” я ня памятаю, толькі два словы: „сіняе полымя”.

Фальклёру таксама надыхаўся на поўныя грудзі, бо-ж ні вячоркі, што адбываліся часта і ў нашай хаце, ні вясельлі, ні нарадзіны, на якіх даводзілася бываць, не адбываліся без народнай песьні. А на начлегах шмат наслухаўся казак.

Маё сямейнае асяродзьдзе ў часе першых спробаў пяра — маці, чатыры сястры. Маці няпісьменная, набожная, лагодная жанчына, сёстры малапісьменныя, таксама веручыя. Сёстры мелі добрыя галасы, любілі сьпяваць. Часамі й маці падпявала ім. Бацькі не памятаю. Маці казала, што быў ён вельмі сьмелы, граў на гармоніку. Пайшоў на вайну і, як пісаў ягоны сябра, яго разарвала снарадам. Ад бацькі ў мяне, бадай, спадчыннае жаданьне граць. А вось ад каго жаданьне маляваць і пісаць, ня ведаю. Ад маці? Ад яе ў мяне — шчырасьць і сьмеласьць казаць праўду ў вочы. А вось вышыні баюся. Ня ў бацьку ўдаўся. Можа таму ў вольнай Амэрыцы не дакарапкаўся да мілянера, а толькі да тысячніка. Затое пазбавіўся спадарожніка савецкага раба — страху.

П.: Раскажыце пра свае заняткі ў школе, асабліва пра лекцыі мовы й літаратуры.

А.: У нашай вёсцы Покаршаве дырэктарам пачатковае школы й настаўнікам мовы быў добра адукаваны, шчыры беларус Павал Барысевіч. Мову беларускую ён ведаў дасканальна й стараўся ўсякімі спосабамі прышчапіць веды й любасьць да роднага слова. Карыстаўся ён для гэтага нават забароненым мэтадам фізічнага ўзьдзеяньня: за нявывучаньне „ўроку” біў лінейкаю па руцэ й ставіў у куток на калені.. Мне, праўда, ніразу не давялося перажыць гэтага паніжэньня, бо я, не хвалюся, вельмі любіў вучыцца.

Барысевіч меў багатую бібліятэку, даваў мне чытаць кніжкі „маладнякоўцаў”, „узвышэнцаў”, а таксама Якуба Коласа, Лермантава, Эптана Сынклера. На вокладцы твораў Сынклера быў партрэт пісьменьніка. Чамусьці мне захацелася яго перамаляваць. І зрабіў гэта, паказаў настаўніку. Той вельмі хваліў і раіў разьвіваць гэты талент. Але мастацтва я занядбаў, боналынула стыхія вершаваньня.

У 1925 годзе, скончыўшы пачатковую школу, я пайшоў у Грозаўскую, а пасьля — у бліжэйшую да дому Грэскую сямігодку. Прозьвішчы некаторых настаўнікаў памятаю — Шарупіча, дырэктара й выкладчыка грамадазнаўства; Шарэку, выкладчыка фізікі — але хто выкладаў мову й літаратуру — забі, ня прыгадваю.

У 1930 годзе я залічыўся ў менскі Белпэдтэхнікум. Тут увесь мне памяць не здраджае: мову выкладаў брат Язэпа Лёсіка Антон. Добры быў настаўнік, але непатрабавальны. Студэнты на ягоных лекцыях шумелі, ня было дысцыпліны.

Вельмі добрая была ў нас выкладчыца літаратуры — Алеся Александровіч, сястра паэта Андрэя Александровіча. Яна чаравала і сваёй прыгожасьцяй, і пявучым задушэўным голасам.

Прыпамінаю прозьвішча Замбжыцкага, але што ён выкладаў, ня прыгадваю.

Запаматаўся кампазытар Тэраўскі, як кіраўнік хору, у якім я сьпяваў тэнарам.

Дырэктарам Белпэдтэхнікуму тады быў перабежчык з Польшчы, камуніст Южык.

Пачатак 1930-х гадоў быў часам пагрому „нацдэмаў”, выкіданьня са школаў, арыштаў. Гэтак, за часам Южыкавага дырэктарства былі выключаныя з тэхнікуму на пастанову агульнага студэнцкага сходу: Уладзімер Сядура, Сяргей Астрэйка, Францішак Гінтаўт, Сяргей Русаковіч, Уладзімер Гуцька, Сяргей Гайка. Я адхапіў „суровую вымову з папярэджаньнем”.

П.: За што?

А.: А вось за што. У 1932 годзе нас, студэнтаў, паслалі ў саўгас Сьлянянка, што знаходзіцца за Камароўкаю, недалёка ад Менску, на гэтак званы „прарыў”: зьбіраць бульбу, што замярзала на полі. Мы мусілі голымі рукамі выграбаць яе зь мерзлае зямлі. Гэтаю нішчымнай падмерзлаю бульбай нас і карміді. Я й яшчэ колькі студэнтаў ня вытрымалі ды ўцяклі дадому. За гэта на агульным студэнцкім сходзе нам і дасталося: некаторых дэзэртыраў павыключалі з тэхнікуму, а мне далі строгую вымову з папярэджаньнем. Ідэялягічна я тады яшчэ быў вытрыманы: перадавы савецкі юнак бядняцкага паходжаньня.

Вучыўся я ў пэдтэхнікуме на пазашкольным аддзяленьні, на якім рыхтавалі палітычна - грамадзкіх дзеячоў. Але й да мяне, савецкага „двараніна”, прыйшоў з часам бунт, як да тых расейскіх сынкоў-дваранаў —дэкабрыстых. У паэме „Непакорныя” я пішу пра гэты бунт:

За тры дні вярнуўся на заняткі —
Атрымаў і ў хвост і ў грыву.
Не дарма усё-ж падмазваў пяткі:
Больш не пасылалі на прарывы.

Толькі ў асабістай справе чорным
Ды пабелым мне зьвілі вяроўку:
„Сымулянт, шматдумны, непакорны”.
Выпісалі ў ГПУ пуцёўку . . .

Пачала мая справа абростаць і іншымі „грахамі”. Аднаго разу пры Васілю Туміловічу, які, як я пасьля даведаўся, быў сэксотам, на пытаньне аднае дзяўчыны — таксама, напэўна, недалёкай ад Туміловіча, — чаму я падпісваюся пад вершамі Язэп Маёвы, а не сваім прозьвішчам, я ляпнуў: **„Таму, што не жадаю целяпацца на вісельні, як прыйдуць Палякі”**. Выходзіла, што я ня веры ў сілу „непераможнай”, якая трымала „граніцу на замку”. „Абразіў” я таксама Чырвоную Армію, калі, падаўшы заяву у Беларускую Вайсковую Школу (БВШ) і здаўшы экзамены, адмовіўся пасьля ісьці ў яе. Выпісаў я сабе й яшчэ адну „пуцёўку ў ГПУ”, калі напісаў верш „Бяспрытульны”, якога не прынялі ў „Маладняку”, хоць я лічыўся сябрам гэтае арганізацыі. Усё гэта напэўна было ведама таму, каму трэба было ўсё ведаць — ГПУ.

Аднаго дня ў Белпэдтэхнікум завітала сьледчая гэтае страшное ўстановы Надзежда Навіцкая, і, выклікаўшы мяне з клясы, павяла на допыты ў ГПУ, што было размешчанае на розе Савецкай і Урыцкага вуліцаў.

Дапытваў мяне нейкі Браткоўскі: калі прыехаў у Менск, дзе жывеш, хто твае сябры, як вучышся, ці бярэш удзел у грамадзкай працы, хто твае бацькі, ці мэў якія спагаданні й г.д. А пасьля раптам: „Чаму ўцяклі з працы ў Сьлянянцы? Хто тады ўцёк і дзе цяпер дэзэртыры?”

Я расказаў, як усё адбылося, бо было ясна, што сьледчы чытаў пратакол студэнцкага сходу, на якім гэтая справа разглядалася. Толькі на ягонае пытаньне пра дэзэртыраў я сказаў, што ня ведаю, дзе

Міхась Кавыль

знаходзяцца Сядура, Гуцька ды іншыя. А я ведаў, што амаль усе яны ўладзіліся ў Беларускім Дзяржаўным Унівэрсытэце. Браткоўскі мне сказаў: „Калі ня ведаеш, дык даведайся й паведамі нам”.

Я падпісаў паперу аб „неразгалошваньні таямніцы”, і мяне выпусьцілі. Свой настрой пасьля допыту я перадаў у паэме „Непакорныя”:

З ГПУ Алесь выйшаў, як із трупярні,
Дзе ўбачыў свой собскі труп.
Каляціліся на слупох ліхтарні,
Зуб не трапляў на зуб.

Можа, ад марозу? Быў сьцюдзёны люты.
Не, гэта ад страху. Што там ні кажы,
Будзь ты канквістадар, бранёю акуты,
Як бяду пабачыш, сэрца задрыжыць.

А бяду Лучына вельмі добра бачыў:
„У ГПУ ня водзяць, абы толькі так.
Прабакатар трэба ім з душой сабачай,
Хто гатоў прэдаць і маці за пятак.

Калі ты ідэйна вытрыманы гіцаль,
З часам, пэўна, будуць грудзі ў ардэнох.
А які, скажэце, будзе зь цябе рыцар,
Калі ўжо „вымова” ходзіць па сьлядох?”

І ішоў Лучына сам сабе на рады:
Ці-ж такім ён высьніў шлях свой у жыцьці?
Ні сказаць нікому, ні спытаць парады.
Як-жа тую бездань абыйсьці?

„Падпісаў паперу, памагаць згадзіўся
Антыбальшавіцкі разматаць клубок . . .
Радуйся, прадажнік. Сука, ганарыся.
Каін, будзь гатовы шаснуць вільн ў бок.

Сам сябе ўратуеш, а сяброў загубіш.
Што табе Нарэйка, Лэйка, Рудзька? Што? . .”
Зь бервяна аськепкі ў камунізму зрубе . . .
Пранізаў Алеся ліхаманкі ток:

. . . .

Вялікі сьвет, прастор шырокі,
Але нікуды не ўцячэш
Ад усёбачачага вока,
Ад усёчуючых вушэй.

І мне стаць вокам тым і вухам

. . . .

Хваробу ў бок! . . Забойцаў слухаць?
Я не прадажная брыда.

Валею жыць з душой паэта,
Маліты сэрца галасіць,
А не касою прайдзісьвета
Галовы 'ворагаў' касіць”.

Дапытвалі мяне ў кастрычніку 1932 году. Адразу-ж па допыце праз сваіго сябру Сяргея Русаковіча я склікаў Сядуру, Астрэйку, Гайку, Гінтаўта, Лойку. Сабраліся мы ў нейкіх кусьціках за будынкам і я ім сказаў: „Мяне толькі што цягалі ў ГПУ й пыталіся пра вас, дзе вы знаходзіцеся . . .” Гэта выклікала перапалох. Сядура прапанаваў уцякаць у Польшчу. Астрэйка-ж даводзіў, што ўцякаць туды нельга, бо Польшча мае з Масквою ўмову аб выдачы перабежчыкаў. Што тады больш гаварылася, я не памятаю, але мне было ясна, што я підпісаў сабе прысуд, што ГПУ пра ўсё гэта даведаецца, бо калі мы йшлі назад па калідоры, я заўважыў у куце Васіля Туміловіча . . .

На занятакі я далей хадзіў, але нічога ў галаву ня лезла. Надыходзіў Дзень Чырвонай Арміі, 23 лютага. Каб крыху адчапіцца ад страшных думак, я запісаўся ў драмгурток. Рыхтавалі п'есу „Граніца на замку”. Я меў ролю нейкага пагранічніка, страляў па кантрабандыстых, а мне здавалася, што гэта мяне расстрэльваюць . . . Па спэктаклі я граў нешта на йскрыпцы, а пасьля пачаліся танцы. Гралі вальс на „На сопках Мунчжурыі”. Я танцаваў зь Бірутай Дакальскай. Яна вучылася раней у пэдтэхнікуме, а пасьля, калі арыштавалі ейную маці, перайшла ў музычны тэхнікум. Яна мне падабалася, мабыць — і я ёй. У часе танца нехта пакратаў мяне за плячо. Азірнуўся — незнаёмы чалавек сярэдняга веку, апрануты ў хромавую тужурку: „Апраніся, пойдзем на хвілінку надвор . . .” Гэтая „хвілінка” расьцягнулася на тры страшныя гады.

П.: Што-ж Вам ставілі ў віну?

А.: Вінавацілі ў належаньні да Саюзу Вызваленьня Беларусі (СВБ). А за які месяц выклікалі й выставілі новае абвінавачаньне: рыхтаваньне збройнага паўстаньня.

Як ведама, аднак, ніякага Саюзу Вызваленьня Беларусі ня было, ніякага паўстаньня не рыхтавалася. Рэжысэры гэтае трагікамэдыі аб гэтым добра ведалі. Якое магло быць збройнае паўстаньне з аднэй іржавай паляўнічай стрэльбай, якую знайшлі пры арышце ў аднаго „нацдэма”, у якога ня было на тую стрэльбу дазволу? Гэты абсурд чэкістыя хутка зразумелі й абвінавачаньне ў паўстаньні зьнялі. Але ўсялякімі спосабамі дамагаліся прызнаньня ў належнасьці да СВБ. Ня ведаю, як каго, але мяне на допытах давялі да таго, што маці родная, калі прыйшла пехатою за дзьвесьце кіляметраў на пабачаньне, на якое „разрешили” пасьля вынясеньня прысуду, не пазнала мяне.

Кулакамі мяне ня білі, але вымарылі пагрозаю расстрэлу, голадам ды карцарам.

Аднаго разу ў часе допыту сьледчая Навіцкая паклала перада мною паштоўку, на якой быў намаляваны гэрб Беларускае Народнае Рэспублікі. Я ўпяршыню бачыў гэты гэрб, чытаў словы: „Беларуская Народная Рэспубліка”. Што гэта магло значыць, я ня ведаў, але ў мяне вырвалася: „Прыгожа выглядае”. За гэтае „прыгожа выглядае” я апынуўся ў карцары.

Допыты трывалі якіх пяць месяцаў. Як тая сава, Навіцкая цягала мяне на допыты ўначы. Пасьля таго, як мяне пасадзілі ўзноў у карцар ды пагразілі, што расстраляюць (Навіцкая махала мне пад носам паперкай і пішчэла: „Вось твой сябра /не называю ягонага прозьвішча/ прызнаўся, што зарабаваў цябе ў арганізацыю), я пастанавіў няма мучыцца далей, а паканчыць з сабой. Аськепкам шкла я перарэзаў сабе на левай руцэ вену (белы шрам гэтак і застаўся), але ў камеру ўляцеў вартавы, стукнуў мне прыкладам вінтоўкі па плячох і адразу-ж выпалак на калідор. Кроў спынілі, рану зашылі ды . . . піхнулі назад у карцар. Але пасьля гэтага больш на допыты ня клікалі. Па поўным часе ў будынку ГПУ (з камэры ў „Амэрыканцы”) мяне перавялі назад у турму, дзе ўжо былі Гуцька, Астрэйка, Гінтаўт і, здаецца, Сядура.

Пару месяцаў пазьней мяне выклікалі „с вещами” й прачыталі на калідоры прысуд: „за контррэвалюцыйную арганізацыю й агітацыю” — тры гады. Судзіла нас завочна Маскоўская Калегія.

П.: Дык вучыцца больш Вам ужо не давялося?

А.: Па сканчэньні канцлягернага „ўнівэрсытэту” жыць у Менску я ня меў права. А ў іншыя гарады, дзе я мог жыць і дзе былі інстытуты, я не паехаў, бо ня меў там нікога знаёмага, у каго можна было-б затрымацца на пару тыдняў. Я паехаў у горад Варонеж, дзе жылі сваякі майго сябры з канцлягеру Міці Красналуцкага. Я думаў у іх затрымацца. Праўда, з гэтага нічога ня выйшла, але ў Варонежы я застаўся. Уладзіўся на машынабудаўнічым заводзе „Камінтэрн”. Вучыўся, без адрыву ад вытворчасьці, далей на рабфаку пры мэдыцынскім інстытуце. Правучыўшыся пару месяцаў там, здаў экзамены й быў залічаны на Літфак варонескага пэдінстытуту (у анкеце на пытаньне „Ці быў рэпрэсіяваны сам або хто із сваякоў?” да рэпрэсіі ня прызнаўся) дзе правучыўся там два гады. Ведаючы пра сваю „палітычную ненадзейнасьць”, адзначаную ў пашпарце сакрэтнай адзнакай, я стараўся быць савецкім чалавекам і паэтам. Пісаў я, праўда, вельмі мала, бо ня меў часу. Выдрукаваў у гэным часе толькі адзін верш: да 20-годзьдзя Чырвонае Арміі быў выданы альманах „Непобедимая”, які адчыняўся маім вершам „Полем, полем . . .”

П.: А як склалася Вашая доля ў часе вайны?

А.: Ваяваў я зь Немцамі на Украінскім фронце. У травені 1942 г. Немцы абступілі нас пад Харкавам (трыма арміямі там камандаваў ведамы маршал Цімашэнка), і я трапіў у палон да Румынаў. У палоне праседзеў больш за год. Выпусьцілі мяне ў 1943 годзе, і я прыехаў у Менск.

П.: Як Вы схарактарызавалі-б нямецкі пэрыяд?

А.: Агульную характарыстыку найлепш, можа, даць цытатай з мае паэмы „Міжагнёўе”:

Пакараў нас Бог, зямліца:
На тваіх пляцох, сталіца,
Апрычнікаў Бэрыя
Зьмяніла фэльджандармэрыя.

П.: Ці шмат Вы пісалі й друкаваліся пад нямецкай акупацыяй?

А.: У часапісе „Новы Шлях” была зьмешчаная мая паэма „Пад небам Случчыны каханай”. На словы маіх вершаў пісалі музыку кампазытары Мікола Куліковіч і Алесь Карповіч. Культурнае, а ў тым ліку й літаратурнае жыцьцё ў Менску рухалася, набірала моцы. Музы не маўчалі, хоць бомбы й міны грымелі.

П.: Дзе Вы жылі ў Эўропе да прыезду ў Амэрыку?

А.: Калі Нямеччына была занятая войскамі аліянтаў, я знаходзіўся ў гор. Троене на „амэрыканскай” зоне. У Троене я працаваў на авіяцыйным заводзе. Пасьля жыў у ДП лягеры ў Саксоніі, у Натэрнбэргу. Там завэрбаваўся на працу ў капальні ў Бэльгіі, каля Ля-Лювэру. Але за паўгоду ўцёк адтуль назад у Натэрнбэрг. Па некаторым часе перабраўся ў беларускі лягер у Бакнанг, адкуль у 1950 г. выехаў у ЗША.

П.: Застаўся па гэтым сьлед у Вашай творчасьці?

А.: Вядома, вандроўкі так ці інакш адлюстраваліся ў маіх вершах, але ня вельмі шмат.

П.: Як Вы разумееце ролю паэзіі ў жыцьці паэта й жыцьці народу?

А.: Сваё разуменьне паэзіі я выказаў коратка ў вершы „Паэт”:

Паэзія — не табака, малакроўным нюхаць,
Паэт не застыглая ў статуі мумія.
Паэзія ў сэрцы будзіць завірухі.
Паэт за стагодзьдзі адзін думае.

Хоць „за стагодзьдзі” — гіпэрбала, але бяз думаньня ніякае паэзіі не сьвет ня зьявіцца.

Некаторыя літаратурныя тэарэтыкі называюць паэзіяй „прыгожыя словы ў прыгожым парадку” або гавораць пра „мастацтва для мастацтва”. Для мяне гэткая паэзія — „табака, малакроўным нюхаць”. Калі не табакай, дык рэбусам лічу паэзію, якое й сам творца не разумее без камп'ютэра. Мая паэзія, хочацца думаць, будзіць у сэрцы завірухі каханьня, патрыятызму, змаганьня за волю свайго народу. Вось гэтым „будзільнікам” завірухі ў сэрцы была й ёсьць для мяне паэзія.

П.: У Вас ці мала вершаў, што сталіся папулярнымі песьнямі. Прыкладам, „Васілёчкі” — „Расьцьвіталі ў полі васілёчкі” — ды іншыя. Якія ў Вас былі пачыненьні з кампазытарамі, апрача Куліковіча й Карповіча? Хто яшчэ пісаў музыку на Вашыя вершы?

А.: У Менску ў часе вайны нехта напісаў музыку да майго вершу „Мы Беларусі вольнай арляняты”.

Ужо тут, у Амэрыцы, пісалі музыку на мае вершы кампазытары Дзьмітры Верасаў, Ксавэры Барысавец і Юльлян Рымко. Зь імі я жыў і жыву пасуседзку. Чаркамі стукаліся толькі зь Юльлянам Рымком. Зь Дзьмітрам Верасавам стукаліся адзін раз ілбамі, але цяпер гузы пазажывалі, і я сьпяваю ў царкоўным хоры ў нашай саўтры-

(Заканчэньне на б. 5-й)

АНТОН ЛУЦКЕВІЧ

(Успамін)

Сёлета споўнілася 100 год ад нараджэньня Антона Луцкевіча, ведамага беларускага палітычнага й грамадзкага дзеяча, літаратуразнаўцы, літаратурнага крытыка (падпісваўся: А. Навіна), старшыні Беларускага Таварыства й дырэктара Беларускага Музэю імя Івана Луцкевіча ў Вільні ад заснаваньня гэтае інстытуцыі да верасьня 1939 году, калі А. Луцкевіч быў бальшавікамі арыштаваны: у Вільні, як і многія іншыя беларускія дзеячы ды зьнік бясьсьледна у няведамых нам абставінах. Беларуская Савецкая Энцыкляпэдыя падае як дату сьмерці 1946 год.

Бывшы яшчэ хлапчуком і чытаўшы ў вёсцы беларускую віленскую прэсу, я ўжо ведаў зь яе шмат пра Антона Луцкевіча, Прыехаўшы ў 1926 г. ў Вільню, я ня раз бачыў Антона Луцкевіча. Прыехаўшы ў публічных выступленьні на розных беларускіх імпрэзах, чытаў у беларускай прэсе ягоныя артыкулы. Зь ім асабіста знаёмы ня быў. Толькі па колькіх гадох надарылася мне нагода зь ім спаткацца, пазнаёміцца ды даўжэй пагутарыць.

Вучачыся ў польскай дзяржаўнай гімназіі імя Адама Міцкевіча, я выяўляў вялікае зацікаўленьне да моваў, гісторыі й геаграфіі ды быў актыўным сябрам гімназіяльнага гуртка. Настаўнікам гісторыі у нас быў др. Ян Капп, але, не памятаю ўжо, зь якое прычыны, гісторыю часова ў першай палавіне 1931 г. выкладала на працягу колькіх месяцаў Зофія Даманеўская, якая, ведаючы мае зацікаўленьні навейшай гісторыяй, зьвярнулася да мяне з прапановай, каб я напісаў на нейкіх 30 хвілінаў рэфэрат аб удзельніку паўстаньня 1863 году Кастусю Каліноўскім ды прачытаў гэты рэфэрат у старэйшых клясах нашае гімназіі, а можа навет у суседняй клясычнай гімназіі імя Юлюша Славацкага. „Ты-ж Беларус, яна сказала, дык вось і напішы аб тваім земляку ды прачытай. Пакінь крыху часу на дыскусію. Матар'ял для рэфэрату знойдзеш у нашай гімназіяльнай бібліятэцы".

Наша гімназія мела вельмі багатую й добрую бібліятэку, кіраўніком якое быў мой аднаклясьнік і пісьменьнік Лявон Зарубін. Мы перавярнулі бібліятэку дагары нагамі, але не знайшлі нічога пра Каліноўскага, апрача „Успамінаў з гадоў 1857-1865 Якуба Гэйштара". Я прачытаў гэтыя ўспаміны вельмі дакладна, але задаволены імі не быў. Гэйштар вельмі крытычна ставіўся да Кастуся Каліноўскага, часам проста варожа. Гэйштар быў праваднікам „белага" кансэрватыўнага крыла шляхоцкае партыі, якая ў лютым 1863 г. пераняла кіраўніцтва паўстаньнем у „правінцыях Літвы".

Я пастанавіў зьвярнуцца ў Беларускі Музэй з просьбай дапамагчы мне знайсьці больш матар'ялаў пра Каліноўскага. Вось гэта й была нагода асабіста пазнаёміцца й пагутарыць з Антонам Луцкевічам.

Луцкевіч прыняў мяне вельмі ветліва, уважліва выслухаў, даў мне шмат матар'ялаў аб Кастусю Каліноўскім і паўстаньні. Прыгэтым ён распытваў у мяне, колькі Беларусаў вучыцца ў нашай гімназіі ды якія адносіны да іх настаўніцкага пэрсаналу й калегаў-вучняў. Я яму сказаў, што ў гімназіі, у розных клясах ёсьць каля 25-30 Беларусаў, што стаўленьне настаўнікаў да іх беззаганнае. Тое самае можна сказаць і аб калегах польскае нацыянальнасьці.

Дарэчы, сяньня можна ўспомніць, што маймі калегамі былі Юры Чалоўскі, аб якім згадвае ў „Успамінах" др. Я. Малецкі, ды клясай вышэй за мяне быў М. Борык, сын слуцкага паўстанца капітана Борыка.

На разьвітаньне Луцкевіч прасіў мяне адведаць яго пасьля таго ўжо, як рэфэрат будзе напісаны й прачытаны.

Настаўніца гісторыі Даманеўская была рэфэратам вельмі задаволеная, не зважаючы навет на тое, што мне давялося цытаваць некаторыя матар'ялы з „Мужыцкае Праўды" ў беларускай і польскай мовах.

Па нейкім часе я йзноў наведаў Антона Луцкевіча ў Беларускім Музэі, вярнуў яму з падзякай усе матар'ялы ды паказаў свой рэфэрат. Луцкевіч прачытаў яго ўважна, зрабіў дробныя заўвагі, але наагул быў рэфэратам вельмі задаволены. Пытаўся ў мяне, ці я, скончыўшы гімназію, маю намер ісьці на ўнівэрсытэт. Я адказаў яму, што маю яшчэ адзін год вучобы ў гімназіі ды, праўдападобна, адзін год вайсковае службы. Луцкевіч раіў мне, у выпадку, калі-б я пайшоў на ўнівэрсытэт, паважна падумаць аб вывучаньні гісторыі, упаасобку гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. „На Віленскім Унівэрсытэце ёсьць у гэтай галіне добрыя прафэсары, але самая гэтая галіна ляжыць аблогам", сказаў ён на разьвітаньне. І зь сяньняшняе рэтраспэктывы я прызнаю Антону Луцкевічу поўную рацыю, але я не пайшоў за ягонай парадай.

Ужо бывшы на факультэце права Віленскага Ўнівэрсытэту, і жывўшы на прадмесьці Новы Сьвет, я часта, ідучы на ўнівэрсытэцкія заняткі, спатыкаў Антона Луцкевіча, але даўжэйшых гутарак зь ім не меў.

Аляксандар Калодка

Масей Сяднёў

ВОСЕНЬ

Цяпер на бацькаўшчыне
ўжо марозы
кладуць узор на ранішнім лядку.
Падпаленыя восеняй бярозы,
усцяж гарацьь на бальшаку.

Мне, босаму, ня страшна,
што я босы —
скачу па маразянай траўцы
йшчэ валей.
Здаецца мне — як гляну на бярозы,
ад полымя мне іхнага цяплей.

У полі бацьку я ў падмозе,
гляджу жывёлу, бульбіны пяку.
І ўсё гляджу чамусьці, як бярозы
гарацьь на нашым бальшаку.

Я восеняй жыву ў трывозе,
забудуся, ды зноў кране:
падпаленыя восеняй бярозы,
гарацьь пякучай ранай у мяне.

Верасень, 1963 г.
Глен Коў

ПРА БЕЛАРУСАЎ ПОЛЬШЧЫ

(Заканчэньне з б. 2-й)

вацьь, каб яны цікавіліся справамі Беларусаў у Польшчы.

Праваслаўная Царква ў Польшчы праводзіць палітыку Маскоўскага Патрыярхату і не прызнае беларускае нацыі. Яна выдае царкоўны каляндар, у якім карыстаецца польскай, расейскай і ўкраінскай мовамі, але не беларускай, хоць праваслаўных у Польшчы найбольш Беларусаў. Праваслаўным сьвятаром забаронена карыстацца ў багаслужбах і пропаведзях беларускаю мовай, мусяць ужываць толькі мовую расейскую.

З другога боку, польскія сталінцы стварылі гэтак званы „Патрыятычны Саюз 'Грунвальд' ", правадаўнікі якога езьдзяць па Польшчы ды, з аголеным цынізмам абрэхваючы Беларусаў, нацкоўваюць на іх Палякоў, палохаюць Палякоў, што Беларусы хочуць прылучыць Беласточчыну да Савецкага Саюзу.

Антон Гаеўскі

„БЕЛАРУС" У ЮБІЛЕЙНЫМ ВЫДАНЬНІ

Камітэт Паняволеных Народаў у Нью Ёрку (старшыня сп. Горст Уліх) выдаў летась юбілейную брашуру на адзначэньне 25-годзьдзя прыняцьця Кангрэсам ЗША Рэзалюцыі аб устанаўленьні Тыдня Паняволеных Народаў. У брашуры — ілюстраванай, вялікага фармату (44 бачыны) — зьмешчаны артыкул пра Беларусь др. Вітаўта Кіпеля, рэкляма газэты „Беларус" на цэлую балону, адна рэклямная старонка прысьвечаная Арганізацыі Амэрыканска-Беларускае Моладзі. Беларусь згадваецца і ў іншых мясьцінах брашуры.

У рэдкалегіі выданьня ўваходзіла сп-чна Раіса Станкевіч.

ГАЗЭТА „НІВА" ПРА БІСКУПА ТАРАСЭВІЧА

У першым сётнім нумары выдаванага ў Беластоку тыднёвіка „Ніва" зьмешчаная інфармацыя Алеся Барскага пра Біскупа Ўладзімера Тарасэвіча (пра хіратанізацыю яго гл. „Беларус" № 313). „Ніва" зьмясьціла фатаграфію Біскупа, падала ягоную біяграфію. Пра Ўладыку Тарасэвіча газэта піша, як пра чалавека „выключнай адукаванасьці й выключнай дабраты", які валодае „прыгожай і сьвежай беларушчынай — так, як-бы ня 40 гадоў таму назад пакінуў сваю вёску на Гарадзеншчыне, а так, быццам да сёньня бязвыезна знаходзіўся ў беларускай моўнай стыхіі". Газэта пажадала новаму біскупу плённай працы як у галіне душпастырскай, так і ў галіне служэньня беларускай мове й культуры на чужыне".

КАЛЯДОЎШЧЫКІ

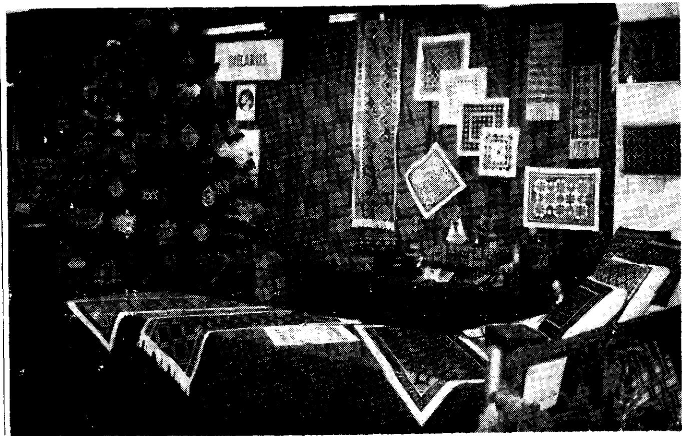

Сябры Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі й танцавальнага гуртка „Васілёк" калядуюць у Нью Джэрзы й Нью Ёрку. Фота Алега Дубягі.

Танцавальны гурток „Васілёк", які пад кіраўніцтвам Алы Орса-Рамана гадамі ўжо вельмі ўдала рэпрэзэнтуе беларускую культуру й імя Беларусі на розных міжэтнічных фэстывалях Амэрыкі, сёлета заваяваў сабе шмат сымпатыі калядаваньнем па хатах Беларусаў у штатах Нью Джэрзы й Нью Ёрк. За дзьве нядзелі 8-га й 15-га студзеня калядоўшчыкі, дасканальна развучыўшы пяць калядак („Неба і земля", „Цхіхая ноч", „Сьвецяць зорачкі", „Саўка ды Грышка" і „Учора зьвячора") наведалі 45 сем'яў у Гайленд Парку, Нью Брансьвіку, Саўт Рывэры, Нью Ёрку й ваколіцах. Удзячныя гаспадары ўсюды гасьцінна адчынялі ім дзьверы.

У калядаваньні ўзялі ўдзел: Ала Орса-Рамана, Павал і Коля Рамана, Юрка й Нона Азаркі, Нэнсы Захаркевіч, Грэйс Трылер, Вера Запруднік, Лора Рагалевіч, Таня й Урсуля Шульжыцкія, Галіна й Мікола Вахары, Вітаўт Тумаш, Віктар Тур і Ліда Данілюк.

НА МІЖНАРОДНАЙ ВЫСТАЎЦЫ Ў ЧЫКАГА

Частка беларускага стэнду на Міжнароднай Выстаўцы ў Чыкага. За ялінкаю налева выстаўленыя: кнігі, абразы, паштоўкі, кераміка ды іншае. Фота Нікадэма Жызьнеўскага.

Сорак этнічных групаў Чыкага у тым ліку й Беларусы, узялі ўдзел у выстаўцы, што адбылася 10-11 XII.83 у Даналі Гол. Не зважаючы на непагадзь, якою была пазначаная сёлетняя зіма, выстаўка прыцягнула шмат наведвальнікаў.

На густоўна аформленым беларускім стэндзе, сярод беларускіх выданьняў, можна было пабачыць: двумоўную беларуска-ангельскую анталёгію „Снуецца зданяў рой" (пераклады Веры Рыч і ўводны артыкул праф. Арнольда Мак-Міліна), 17-ю кнігу „Запісаў", вялікага фармату тэкст вершу Зьмітра Бядулі „Прысяга" й беларускага нацыянальнага гімну, што карысталіся асаблівай увагай наведвальнікаў. Шмат хто з публікі, асабліва студэнты, настаўнікі сярэдніх школаў, дасьледнікі, распытваліся, часамі дакладна, пра беларускую літаратуру, мастацтва, музыку ды спорт. Для іх была выданая спэцыяльная лістоўка-даведка аб Беларусі.

Шмат хто з наведвальнікаў дапытваўся ангельска - беларускага слоўніка. Нажаль, даводзілася адказваць, што гэткага слоўніка да гэтуль няма ў продажы, але што робяцца стараньні, каб ён зьявіўся. Наведвальнікам паведамлялася пра гэткія нагоды што ёсьць у продажы падручнік беларускае мовы ў двух частках Валянціны Пашкевіч выдадзены ў Канадзе, у якім ёсьць і беларуска-ангельскі ды ангельска-беларускі слоўнік, прымеркаваны да тэкстаў падручніка.

Аб'ектам зацікаўленьня быў збор беларускіх краявідных паштовак. Экспанаваліся й прадметы самадзейнага мастацтва: вышыванкі, ручнікі, падушкі, сурвэткі, паясы, лялькі зь лёну, інкруставаная саломкай шкатулкі, плеценыя кошыкі, мініятурныя калаўрот і масьлабойка, дэкаратыўная бутэлька з гліны з чаркамі, на дзіва прыгожыя дзяружкі ды іншае. Трэба зацеміць, што вышыванкі розных фармаў, памераў і дэсэняў прыцягвалі ўвагу жанчынаў, якія дакладна распытваліся пра тэхніку вышываньня.

Непаўторнай атракцыяй была нашая ялінка, прыбраная новымі арнамэнтамі з саломкі ў форме розных геамэтрычных камбінацыяў, у жывых вясёлкавых колерах.

Нельга памінуць і кухні, ладжанай сястрыцтвам беларускае праваслаўнае царквы сьв. Юр'я ў Чыкага, што сваімі смачнымі стравамі задаволіла публіку.

Трэба прызнаць, што наш стэнд карыстаўся вялікай удачай сярод наведвальнікаў ды дасягнуў свае мэты, як пашыральнік добрага слова аб нашай краіне, нашай культуры ды нашай працы ў Амэрыцы.

А за ўсе карпатлівыя стараньні і ўклад працы ў рыхтаваньне й абслугоўваньне нашага стэнду падзяка належыцца ўсім тым асобам, што зь непаслабнай энэргіяй кожнага году ахвяроўваюць свой час і таленты: перш-наперш кіраўніку стэнду сп. Нікадэму Жызьнеўскаму, сп-тву Люні й Антону Бяленісам, сп-ям Гені Бяленіс, Ірэне Пануцэвіч, Эўдакіі Жызьнеўскай, Веры й Ірэне Рамук, сп-тву Зосі й Аўгену Пілецкім ды сп.сп. Міколу Кучуру й Мікасю Махначу.

Вітаўт Рамук

ДА ГІСТОРЫІ ПРАВАСЛАЎЯ НА БЕЛАРУСІ

Увесну сёлета мае выйсьці з друку пашыранае кніжнае выданьне працы праф. Томаса Бэрда „Праваслаўе на Беларусі: 1917-1980 г.г.", што зьмешчаная ў 17-й кнізе „Запісаў" Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва (гл. агляд гэтае кнігі „Запісаў" у № 315 „Беларуса").

На пачатку свайго артыкулу прафэсар Т. Бэрд зварачае ўвагу на непасьлядоўнасьць палітыкі кіраўніцтва сучаснае Расейскае Праваслаўнае Царквы ў дачыненьні да праваслаўных цэркваў Грузіі, Украіны ды Беларусі.

Палітычны статус гэтых трох рэспублікаў, як ведама, аднолькавы (з тэй, можа, розьніцай, што Грузія ня мае членства ў Аб'яднаных Нацыях). Тымчасам-жа статус праваслаўных цэркваў у кожнай з гэтых рэспублікаў розны. Грузінская праваслаўная царква ад 1943 г. фармальна карыстаецца аўтакефаліяй (незалежнасьцяй), Украінская царква мае статус экзархату — яна падпарадкаваная Маскоўскаму Патрыярху, але ў адміністрацыйнай сфэры абасобленая. Беларуская-ж праваслаўная царква мае толькі статус епархіі (гэта, калі шукаць аналёгіі да палітычна-адміністрацыйнага падзелу, як-бы вобласьць у расейскай рэспубліцы). Прычым, як на гэта зварачае ўвагу ў сваёй працы праф. Бэрд, на чале беларускае епархіі назьменна стаяў і стаіць этнічна расейскі ігерарх-адміністратар.

Гэтак кур'ёзна выглядае юрыдычны бок ў сучаснай „сувэрэннай" беларускай савецкай дзяржаве.

А як яно выглядала ў мінуўшчыне? Калі шукаць адказу на гэтае пытаньне ў савецкай гістарыяграфіі, дык барджэй за ўсё нічога, бо гісторыя рэлігіі на Беларусі, у тым ліку й праваслаўя, ня вывучаецца (калі ня лічыць атэістычных публікацыяў).

Па прачытаньні артыкулу Томаса Бэрда, мы пацікавіліся, што можна даведацца аб праваслаўі на Беларусі з найбольшае беларускаведнае крыніцы — Беларускае Савецкае Энцыклапэдыі. Бярэм восьмы том БелСЭ, вось артыкул — „Праваслаўе". У шмат якіх артыкулах гэткага характару БелСЭ, пасьля агульнага тлумачэньня, інфармуе пра дадзеную зьяву ў гісторыі Беларусі (як прыкладам, у артыкуле „Правы ўхіл у ВКП(б)"). Але не ў артыкуле „Праваслаўе". Усё, што можна прачытаць пра праваслаўе ў гісторыі Беларусі, гэта адзін сказ: „Мінская епархія (Рускай Праваслаўнай Царквы) супадае з тэрыторыяй БССР".

Артыкулу-ж „Праваслаўе ў Расіі", найзор зьмешчанага ў „Большой Советской Энциклопедии", у БелСЭ няма.

Зь пераліканае ў БелСЭ ў канцы артыкулу „Праваслаўе" літаратуры таксама робіцца відавочна, што беларуская савецкія гісторыкі гісторыяй царквы на Беларусі не займаюцца. Прычым нельга сказаць, каб тэма рэлігіі ў БелСЭ (як у 12-томавай, унівэрсальнай, гэтак і ў „Кароткай", 5-томавай — „Беларуская ССР") была поўнасьцяй занядбаная. Далёка не. Прыкладам, у 4-м томе кароткае энцыклапэдыі „Беларуская ССР" — маса матар'ялу, беспасярэдня зьвязанага зь гісторыяй рэлігіі на Беларусі. Тут і каляровыя рэпрадукцыі іконаў, фрэскаў, пляны царкоўных будынкаў, здымкі чашаў, выданьняў, крыжоў і г.д. Усё гэта толькі пацьвярджае, якім магутным фактарам у разьвіцьці беларускае культуры была рэлігія.

У сьвятле ўсяго гэтага робіцца відавочнай, з аднаго боку, тэндэнцыйнасьць савецкае гістарыяграфіі, а з другога — вартасьць працы праф. Томаса Бэрда пра беларускае праваслаўе.

Я. З.

ПАПРАЎКІ

У папярэднім нумары, у вершы М. Сяднёва „Адведзіны", у першым паэсьняльным радку, трэба чытаць **„наведаў"** (замест „неведаў").

У артыкуле „А. Луцкевіч і Ленін пра лік Беларусаў" год, у якім выйшаў нумар газэты „Літаратура і Мастацтва" з артыкулам Г. Далідовіча, — ня 1981-шы, а 1980-ты.

ІНТЭРВЮ З М. КАВЫЛЁМ

(Заканчэньне з б. 3-й)

вэрскай царкве, дзе Верасаў рэгентуе.

П.: Чым у сваёй творчасьці Вы найбольш займаецеся цяпер?

А.: Хоць я ўжо ў пэнсійным веку, Муза мяне ня цураецца, падштурхвае, каб пісаў далей паэму „Непакорныя". Трэ было-б узяцца й за прозу, якую занядбаў. Што з гэтага выйдзе, цяжка сказаць.

П.: Якая ў Вас чыгацкая сувязь зь літаратурай сучаснае Беларусі?

А.: Амаль ніякая. Мой сябра паэт Янка Золак выпісвае часапіс „Полымя", дык пару нумароў даваў пачытаць.

П.: Калі пацікавіцца водгукамі ў друку на Вашыя творы, дык дзе іх шукаць? Я ўсьведамляю сабе, што гэта пытаньне, можа, і ня лёгкае, бо ня кожны зьбірае бібліяграфію пра сябе, дык назавеце тое, што Вам запамяталася.

А.: Маеце рацыю, на гэтае пытаньне мне цяжка адказаць. Бібліяграфіяй свае творчасьці я не займаўся. Памятаю толькі, што рэцэнзію на мае вершы, пад заг. „На шляху да паэтычнага ўзьвышша", напісаў Уладзімер Сядура. Да якогась майго юбілею пісаў артыкул паэт Янка Золак. Адгукнуўся рэцэнзіяй у „Конадніях" крытык Антон Адамовіч (Р. Склют).

Пісаў і я артыкулы ды рэцэнзіі: пра беларускіх савецкіх паэтаў, пра Юрку Віцьбіча, Ёсіфа Мандэльштама, Андрэя Макаёнка, Кастуся Акулу, Янку Золака, Случанскага ды шмат каго іншага.

Ці мала лістоў пісаў у газэту „Новое Русское Слово", што выходзіць у Нью Ёрку, у якіх палемізаваў з „единонеделимцами".

Прыгадваецца таксама, як напачатку 1960-х гадоў кадэбоўнікі з „Голасу Радзімы" скадэбоўшылі верш „Грэх на сэрцы цяжкі" ды падпісалі маім псэўдонімам. У вершы тым я, быццам-бы, прасіў прабачэньня ў Радзімы. Я ім адказаў вершам „Правакатарам", які перадала на Беларусь радыястанцыя „Свабода".

П.: Што-б Вы хацелі сказаць яшчэ чытачом „Беларуса"?

А.: Хачу шчыра падзякаваць тым з іх, што ахвяравалі або закляліся зьбіраньнем ахвяраў і падпіскі на мой „Збор твораў". Асабліва дзякую ініцыятарам гэтае задумы, кіраўніком Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва. Я. прызнацца, не спадзяваўся, што маю гэтулькі прыхільнікаў свае творчасьці. Як тут ня ўспомніць словаў: „Жывее яшчэ душа ў народзе гэтым".

Дык няхай-жа гэтая душа й надалей застаецца замілаванай у беларускім мастацкім слове, шчырай і лагоднай, але непакорнай гвалту.

Саўт Рывэр, ЗША.
Люты, 1984 год.

У БАПЦ

Першы Гіерарх БАПЦ Архіепіскап Мікалай й Кансысторыя БАПЦ пастанавілі 29 сьнежня 1983 г. „зьняць Мітрафорнага Прат. а. Васіля Кендыша з пасады сакратара Кансысторыі БАПЦ", а таксама „зьняць сп. Пётру Манькоўскага з пасады скарбніка Кансысторыі БАПЦ". Айцу Кендышу й сп. Манькоўскаму было паведамлена аб пастанове таго-ж самага дня лістом Архіепіскапа Мікалая.

На сакратара Кансысторыі БАПЦ прызначаныя да часу скліканьня Сабору БАПЦ Мітраф. Прат. а. Карп Стар і ў дапамогу яму сп. Васіль Русак. На скарбніка Кансысторыі пакліканы сп. Мікола Ганько, сябра Рады БАПЦ.

ПРА ДР. А. ВЯРБІЦКАГА Ў „КАНГРЭСАВЫХ ЗАПІСАХ"

Кангрэсмэн Уільям Уайтгэрст із штату Вірджынія моцна рэкамэндаваў у афіцыйным выданьні Кангрэсу ЗША „Конгрэшэнал Рэкорд" (Кангрэсавыя Запісы) за 30 верасьня 1983 г., б. Е 4693) азнаёміцца з навуковымі артыкуламі др. Аўгена Вярбіцкага аб вартасьці ірадыяцыі ежы, як спосабе ейнага перахаваньня. Тэксты гэтых артыкулаў кангрэсмэн Уайтгэрст зьмясьціў у „Кангрэсавых Запісах" за 24 сакавіка й 12 ліпеня 1983 г. (пачынаючы яны, адпаведна, на б.б. Е 1329 і Е 3413).

Кангрэсмэн Уайтгэрст бачыць іронію ў тым, што распрацаваная амэрыканскімі вучонымі тэхналёгія ірадыяцыі ежы, якая дазваляе перахоўваць прадукты без засольваньня або рэфрыджырацыі на працягу месяцаў, шырока ўжываецца ў Індыі, Кітаі, ды іншых краінах, але мала пашыраная ў Злучаных Штатах.

Кангрэсмэн Уайтгэрст у сваім выступленьні ў Кангрэсе 18 сьнежня 1983 г. („Кангрэсавыя Запісы", б. Н 10571) гаварыў аб тым, што ён разам з групай іншых кангрэсмэнаў падтрымвае заканапраект, мэта якога — палегчыць умовы ірадыяцыі ежы. Прыгэтым Уайтгэрст згадаў іншы артыкул др. Вярбіцкага, зьмешчаны ў „Кангрэсавых Запісах" за 23 лютага 1982 г. (пачатак на б. Е 481).

Др. А. Вярбіцкі — адзін з навукоўцаў-піянэраў у галіне ірадыяцыі ежы. Цяпер у амэрыканскіх сродках інфармацыі шмат гавораць аб тым, што неўзабаве — у сувязі з праблемамі забруджанасьці прыроднага навакольля — ірадыяваныя прадукты зьявяцца ў шырокім продажы ў Амэрыцы.

У газэце „Вашынгтон Пост" за 25 студзеня 1984 г. падане выказваньне др. А. Вярбіцкага, як навуковага аўтарытэту, пра бясьпечнасьць ірадыяванае ежы.

„ЛІТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА" ПРА БЕЛАРУСКУЮ БІБЛІЯТЭКУ Ў ЛЕНДАНЕ

Беларускі савецкі гісторык літаратуры Адам Мальдзіс належыць у маскоўскую, вельмі папулярную ў Савецкім Саюзе „Литературную газету" (тыраж: больш за тры мільёны экз.) пра свой леташні двумесячны побыт у Вялікабрытаніі. Пад загалоўкам „У Лёндане пабеларуску", Мальдзіс піша пра свае знаходкі беларусаведных матар'ялаў у бібліятэках Лёндану. Шмат увагі ў артыкуле прысьвечана Беларускай Бібліятэцы імя Ф. Скарыны, пра якую аўтар кажа, што яна была створаная „групай беларускіх эмігрантаў". Сярод рукапісаў Бібліятэкі Мальдзіс знайшоў аўтографы твораў Купалы й Коласа як „ведамыя беларускай літаратуразнаўцам гэтак і няведамыя". Рукапісныя зборы Скарынінскае бібліятэкі, піша ён, „дазваляюць сёньня ўвесьці ў гісторыю беларускае літаратуры пачатку XX ст. новыя пісьменьніцкія імёны (перш-наперш Янука Касьцевіча й Кветкі Вітан).

„У невялікім артыкуле, — зазначае Мальдзіс, — цяжка расказаць пра ўсе матар'ялы, што захоўваюцца ў гэтай бібліятэцы".

Нагадваем нашым чытачом, што шмат інфармацыі пра лёнданскую Бібліятэку імя Ф. Скарыны зьмешчана ў ілюстраванай англамоўнай брашуры, якая была выдадзеная ў Лёндане ў 1981 г. да 10-годзьдзя Бібліятэкі. Яе можна дастаць, пішучы на адрас:

The F. Skaryna Belorussian Library
37 Holden Rd.
London N12 8H5
ENGLAND

З ЖЫЦЬЦЯ Ў АЎСТРАЛІІ

СУПОЛЬНАЯ КУЦЬЦЯ

Беларуская парафія сьв. Апосталаў Пятра й Паўла ў Адэляйдзе спаткала 6-га студзеня праваслаўныя Каляды супольнай вячэрай у прыцаркоўнай залі. Гэты звычай зайшоў у нашу традыцыю. Царква ў часе вячэрні была перапоўненая. Вячэрню адслужыў а. Яўгень. Вельмі мелядычна сьпяваў павялічаны царкоўны хор пад кіраўніцтвам рэгента сп. М. Бурноса.

У прыгожа прыбранай залі сталы былі засланыя абрусамі ды заcтаўленыя, дзякуючы нашым руплівым кабетам, смачнымі поснымі стравамі. Вельмі смачнай была й каша-куцьця, прыгатаваная сп-няй Н. Бакуновіч. Куцьця стаяла на стале на сене, прывезеным з роднае Беларусі.

Пад прыгажуняй-ялінкай ляжала мноства рознакалёрных падарункаў.

Айцец Яўгень пасьвяціў куцьцю, паблагаславіў ежу ды пачалася супольная вячэра. Па вячэры й па прасьпяваньні калядак у залю зайшоў Дзед Мароз, якога спаткалі гучнымі воплескамі. Падарункі даставалі ня толькі дзеці, але й дарослыя. Дзеці, атрымаўшы падарункі ды пахваліўшыся імі перад мамай і татам, садзіліся на падлогу й радасна гулялі із сваімі цацкамі.

Не зважаючы на тое, што вячэра працягнулася дапозна, на першы дзень Калядаў царква была запоўненая вернікамі, каб памаліцца Богу ды прывітаць адзін аднаго з Раством Хрыстовым.

СПАТКАЛІ НОВЫ ГОД

Беларуская парафія і Беларускае Аб'еднаньне ў Адэляйдзе ўшанавалі старую традыцыю ды ў пятніцу 13 студзеня 1984 г. спаткалі Новы Год паводля старога стылю. З гэтае нагоды адбыўся ў польскай залі вялікі й людны баль. Аркестра „Рэха" выконвала як народныя, гэтак і мадэрныя танцы, грала выдатна. Нашыя жанчыны падрыхтавалі багаты буфэт, была разыграная лятарэя.

Апоўначы сп. К. Станкевіч прывітаў усіх з Новым Годам, пажадаў шчасьця, здароўя. Выпілі тост, пракрычэлі „гура!" ды весела мітусіліся, жадаючы адзін аднаму усяго найлепшага. Баль трываў да першай гадзіны начы. Былі госьці з Мэльбурну — сп-тва Стасевічы ды дарагі госьць зь Беласточчыны — Ніна.

Гэтак вось у вясёлым настроі Беларусы Адэляйды пачалі яшчэ адзін год свайго жыцьця.

Янка Яр

ПЕРАВЫБАРНЫ СХОД БАЗА Ў НЬЮ ЁРКУ

Аддзел Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня ў Нью Ёрку на сваім агульным гадавым сходзе правёў перавыбары Управы. Старшынём сходу быў сп. Г. Паланевіч, сакратаром — сп. Я. Запруднік.

Із справаздачы старшыні аддзелу сп. А. Міцкевіча відаць было, што аддзел пабольшаў лікам сяброў. Палепшаў таксама стан касы аддзелу, дзякуючы рэгулярнай аплаце сяброўскіх складак. Фінансавыя дадзеныя на сходзе падаў скарбнік сп. М. Заморскі. Рэвізійная Камісія ў складзе сп. Ул. Русака, сп-ні З. Станкевіч і сп. Э. Рыжага праверыла агульнае справаводзтва аддзелу й запрапанавала прызнаць старой управе абсалюторыюм з падзякай. У дыскусіях над справаздачамі было адзначана, што ўправа добра вывязалася з ускладзеных на яе абавязкаў. Перавыбраныя былі на 1984 год: старшыня — А. Міцкевіч, заступнік старш. — Ф. Бартуль, сакратар — К. Верабей, скарбнік — М. Заморскі, сябра — А. Мацукевіч.

(Паводля бюлетэню „Весткі й паведамленьні Аддзелу Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня Нью Ёрк", № 42, 3.II.1984)

ВЭТЭРАНСКАЯ СУСТРЭЧА

У часе сёлетняе Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі адбудзецца Другая сусьветная вэтэранская сустрэча, якую ладзіць Задзіночаньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў. Будуць адзначаныя 120-я ўгодкі сьмерці Кастуся Каліноўскага й 40-я ўгодкі Беларускае Краёвае Абароны.

„НІВА" — ЦІКАВАЯ ГАЗЭТА

Апошнім часам зьявілася шмат цікавых матар'ялаў пра беларускапольскія сувязі й актуальныя беларускія праблемы ў Польшчы ў органе Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства тыднёвай газэце „Ніва". Паколькі ў рэдакцыю „Беларуса" прыходзілі запыты ад чытачоў, як можна выпісаць „Ніву", інфармуем тых, хто не зварачаўся, а мог-бы быць зацікаўлены у гэтым. На „Ніву" можна падпісацца, пасылаючы звычайны банкавы чэк на суму 10, 15 або 20 даляраў (за большую суму даўжэй будзе прыходзіць газэта), падаючы адначасна сваё прозьвішча й адрас з зазначэньнем, каб прысылалі „Ніву". Пісаць можна паангельску ці ў якой небудзь іншай заходняй мове, калі хто ня ведае польскае мовы.

Грошы за „Ніву" трэба слаць на адрас:

RSW "Prasa-Ksiazka-Ruch"
Centrala Kolportazu Prasy
ul. Towarowa 28
00-958 Warszawa
Poland

На чэку трэба напісаць:

Białoruski tygodnik "Niwa"

СЬВ. † ПАМ.
МАКСІМ РАМАНОВІЧ

Неспадзявана 8 студзеня 1984 г. адыйшоў на вечны супакой сьв. пам. Максім Рамановіч, пакінуўшы ў вялікім горы й смутку 4 сыны, 2 дачкі і 15 унукаў. Нябожчык нарадзіўся 22 кастрычніка 1910 г. ў вёсцы Скаўшы на Случчыне. Сьв. пам. М. Рамановіч браў удзел у беларускім жыцьці ў Адэляйдзе ды выконваў функцыю царкоўнага старасты ў парафіі сьв. Пятра й Паўла. Вечная памяць, дарагі Максіме. Няхай будзе Табе пухам аўстралійская зямелька. Спачывай там, дзе ўсе праведнікі спачываюць.

Аб сьмерці сьв. пам. Максіма Рамановіча з глыбокім сумам паведамляюць Беларуская Парафія й Беларускае Аб'еднаньне ў Паўдзённай Аўстраліі ды выказваюць сваё спачуваньне дзецям і ўнукам Нябожчыка.

Янка Ролсан

СЬВ. † ПАМ.
ВОЛЬГА З ГАРБАЧЫКАЎ ЖАРЫЧ

Нарадзілася 6 студзеня 1887 году ў вёсцы Весялова Нягневіцкае воласьці Навагарадзкага ўезду Менскае губэрні, памерла 25 сьнежня 1983 году ў Кліўлендзе, штат Агаё (ЗША) ды пахаваная на беларускіх могілках парафіі Жыровіцкае Божае Маці Рывэрсайд у Кліўлендзе, пакінуўшы ў глыбокім смутку дочку Клаўдзю Каляду, двух унукаў, унучку й сямёра праўнукаў.

АМАЛЬ СОТНЯ ГАДОЎ ЖЫЦЬЦЯ ВОЛЬГІ ЖАРЫЧ

Сьцежка жыцьця ад шчарсоўскіх берагоў над рэчкай Нёманам да кліўлендзкіх берагоў над возерам Эры вяла амаль сто гадоў.

У даліне на нёманскіх берагох — землі шчарсоўскіх маёмасьцяў. Ад Шчорсаў на адлегласьці колькіх кілямэтраў — старажытнае Лаўрышава і далей над Нёманам — Любча.

На заходнім беразе Нёмана рэчка разьліваецца на шырачэзныя абшары. Наводдалі на прыгорку ляжаць Шчорсы. Тыя засяленьні датуюцца больш за тысячу гадоў таму назад. Нішчаныя й перабудоўваныя, яны ўсё-ж трывалі, а з каранёў выроставі сьвежы плод.

Едучы ад Шчорсаў на паўночны захад па дарозе, абсаджанай старымі ліпамі, можна было пабачыць нізкія хаткі вёсак з дбайна абгароджанымі дварамі. Назовы вёсак гаварылі самі за сябе: Балотца, Ляхова, Лозкі, Падкасоўе, Харсеіца, Роскаш, а на шостым кілямэтры Нягневічы — гэта як-бы другі цэнтар, і тут былі маёнткі, гэтак як і ў Шчорсах.

Недалёка ад Нягневічаў ёсьць вёскі: Поплава, Сланева, Весялова.

У вёсцы Весялова на Вадохрышча ў хаце Якуба й Вікторыі Гарбачыкаў 6 студзеня 1887 году (старога стылю) нарадзілася чацьвертае дзіцё — дзяўчына, і далі ёй імя Ольга. А было ўсіх дзяцей шасьцёра.

Ольга выйшла замуж у вёску Падкасоўе за Уласа Жарыча.

Паншчына яшчэ вісела на плечах людзей, а з ростам сем'яў вузкія надзелы-палоскі зямлі на вужэйшыя разьдзяляліся, а ўрад з чыноўнікамі й панамі зь бядоты насьміхаліся.

Людзі пераносілі шмат бяды-нядолі. Многія мусілі пакідаць свой родны край, шукалі працы й хлеба. Мужчыны пакідалі сем'і й свае куткі, ад'яжджалі ў далёкі сьвет. Ня ўсе вярталіся, іхны лёс быў розны.

Улас з Вольгаю праехалі Усходнюю Эўропу, усю Азію, Манчжурыю аж да Японскага мора, да Уладзівастоку.

Працавалі там і сям, дзе плацілі дробнымі грашыма. Здабыўшы іх крышку больш, вярнуліся. Пабудаваліся ў сваім Падкасоўі, там жылі, пакуль цары не надумаліся вайну рабіць. Бяда ў тым, што фронт ішоў у Падкасоўе. Ізноў беглі, хто куды папала.

Кінулі новую хату, што з цэглы змуравалі, і іншую маёмасьць ды зноў у той Сібір.

Вярнулася бабка Вольга па вайне, адна толькі з дачкою. Мужыка пахавала на тым Сібіры. Вечная яму памяць.

Тры з палавінаю маргі зямлі зь сенажацьцю, ды пачынай нанова: так-гэтак турботнаю рукою зрывалі сьвірэпу, лебяду, крапіву з пустога поля. На зялёных стужкахмежах кароўку пасьвілі. О, Божа мілы, што гэта за сьвет?.. Якія страшныя людзі, што зьнішчалі прыдбанае працавітымі рукамі. Але паветра ачысьцілася, і пчолы мёд ізноў пачалі зьбіраць. Пажылі гэтак амаль два дзесяткі гадоў.

І ізноў бяда: Другая сусьветная вайна. „Нячысьцікі" адны за другімі ізноў пачалі людзей душыць. Як успамінаць дабрабыт мінулага, калі сьлёзы цякуць?

Чуеш — хрусьцяць каменчыкі жвіру пад цяжкімі калёсамі возу, і яшчэ раз у сьвет ад'яжджаюць, махаючы рукамі тым самым бярозам, кустом бэзу, чарэмсе, шыпшыне — бывайце...

І гэтак было наканавана: пабыць у Нямеччыне ды стуль цераз акіян перабрацца ў ЗША.

Пражыўшы век жыцьця, бабка Вольга Жарыч адыйшла ад нас 25 сьнежня 1983 году. Пахавалі яе на могілках Жыровіцкае Божае Маці Рэвэрсайд у Кліўлендзе, штат Агаё, ЗША.

Мне давялося напісаць пра Бабку і гэтым зь людзьмі падзяліцца. Мы разьвіталіся з найвялікшым дарам — жыцьцём чалавечым, якое яна правяла ў працы, творачы дабро: вялікае й прыгожае.

Бабка была аднэй маленькай кропелькай у вялікім нясупынным патоку беларускіх пакаленьняў і трымалася нашага народнага руху наперад. Лёс ейны фармаваў яе характар. Жыцьцё было сумам і радасьцю. Цярпеньні перавжалі іншыя цноты. Нішто ня можа ўсьцерагчы чалавека ад цярпеньняў. Яна пераносіла цярпеньні зь вераю, надзеяй і любоўю.

І „праўда цябе зробіць вольным...", піша ў Сьвятым Пісаньні. „Чалавеку прызначана аднойчы памерці..."

Там ёсьць адна праўда, а гэтай праўдай — сьмерць.

Кліўленд, 13 студзеня 1984 году.

Унук Юрка Каляда

АБ СЁЛЕТНЯЙ СУСТРЭЧЫ Ў КЛІЎЛЕНДЗЕ

На сёлетняй Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі ў Кліўлендзе прапануецца зрабіць выстаўку фатаграфіяў з 35-гадовага пэрыяду арганізацыйнага жыцьця Беларусаў у Злучаных Штатах Амэрыкі й Канадзе. Выстаўка будзе конкурсная. Адбудзецца яна на „Полацку". Наведвальнікі будуць мець магчымасьць „прагаласаваць" (адзначыць на адпаведных білетах) найцікавейшыя здымкі, што пасьля будуць апублікаваныя ў „Беларусе".

Фатаграфіі просіцца пасылаць на адрас сп. Кастуся Калошы з зазначэньнем, хто й што на фатаграфіі, калі й дзе фатаграфія зробленая ды каму яна належыць.

Адрыс сп. Калошы:

Mr. K. Kalosha
11022 Webster Rd.
Strongsville, Ohio 44136

ЯНКА ШУТОВІЧ

(24. I. 1904. — 9. XII. 1973)

Ад Рэдакцыі: Навакольнымі шляхамі трапіў да нас успамін, напісаны сьв. пам. Марьянам Пяцюкевічам, які памёр у леташнім годзе. Сёлета спаўняецца 80-годзьдзе ад нараджэньня Янкі Шутовіча, шчырага й працавітага беларускага патрыёта, памяць якога мы ўшаноўваем зьмяшчэньнем успаміну аб ім М. Пяцюкевіча.

**
*

Цяжка сабе ўсьведаміць, а яшчэ цяжэй пісаць пра шчырага сябру, аднаго з найбольш актыўных і заслужаных працаўнікоў на культурнай і грамадзкай ніве былое Заходняе Беларусі, што ён памёр 9.XII. 1973 г. ў Вільні пасьля цяжкое й працяглае хваробы.

Я. Шутовіч нарадзіўся ў малазямельнай, але мнагадзетнай сялянскай сям'і ў в. Шутавічы Ашмянскага павету (цяпер Смаргонскі раён) 24 студзеня 1904 году.

Быўшы яшчэ вучнем старэйшых клясаў Віленскае Беларускае Гімназіі, Янка Шутовіч актыўна ўключыўся ў вір грамадзкае працы на ніве нацыянальнага ўсьведамленьня й культурнага адраджэньня беларускага жыхарства былое Заходняе Беларусі, усімі сродкамі апаляченага санацыйнай Польшчай.

Праз увесь час навукі на Віленскім Унівэрсытэце Шутовіч быў актыўным сябрам Беларускага Студэнцкага Саюзу, які, адважна выходзячы за афіцыйныя рамкі свайго статуту, праводзіў у Заходняй Беларусі вобітрую барацьбу за правы свайго народу.

Скончыўшы юрыдычны факультэт Віленскага Унівэрсытэту, Я. Шутовіч, як і іншыя беларускія дыплёмнікі, атрымлівае „другі нягісаны дыплём" беспрацоўнага інтэлігента.

Хоць ён апынуўся ў вельмі цяжкіх матар'яльных умовах, Янка Шутовіч не пакідае Вільні й працы на беларускай ніве. Яшчэ з большай энэргіяй і заўзятасьцяй ён бярэцца за працу ў беларускіх легальных арганізацыях (за выняткам угодніцкіх і паланафільскіх). У 1935 г. Я. Шутовіч стаецца адным з арганізатараў і адказным рэдактарам беларускага навукова-папулярнага й літаратурнага часапісу „Калосьсе", які выходзіў у Вільні да II-ое сусьветнае вайны. Там зрэдагаваў кніжку, присьвечаную кс. Адаму Станкевічу, якая выйшла ў 1940 годзе.

Хоць з адукацыі юрыст, Я. Шутовіч цалкам прысьвяціў сябе працы на ніве роднае літаратуры. І ў гэтай галіне пачынаецца ў яго блізкае супрацоўніцтва зь пісьменьнікамі былое Заходняе Беларусі, найбольш з М. Танкам, М. Машарам, В. Таўлаём ды іншымі.

У часе нямецкае акупацыі, каб ратаваць каштоўныя скарбы беларускае культуры, што знаходзіліся ў Вільні ў Беларускім Музэі імя Івана Луцкевіча, Я. Шутовіч даў згоду Літоўцам узяць кіраўніцтва над гэтым музэем. І тут трэба падкрэсьліць патрыятызм і адвагу Шутовіча. Ён са сваімі супрацоўнікамі — мастаком П. Сяргіевічам, Ул. Дрэмам, Я. Бэкішам ды інш. — патаемна пераносяць найкаштоўнейшыя, унікальныя экспанаты й архіўныя матар'ялы ў падзямельле касьцёлу сьв. Міхала ды ў іншыя бясьпечныя месцы, захаваўшы гэтыя скарбы ад гітлераўскіх рабаўнікоў.

Па вайне Янка Шутовіч зноў бярэцца зь вялікім энтузіязмам за працу на беларускай культурнай і навуковай ніве. Ён заняўся пошукамі архіўных матар'ялаў да гісторыі беларускае літаратуры й культуры. З гэтай мэтай ён навязвае сувязь з праф. Торуньскага Унівэрсытэту ў Польшчы Янінай Гурыновіч, пляменьніцай беларускага рэвалюцыянера, паэта й этнографа Адама Гурыновіча й дастае вартасныя матар'ялы для апрацаваньня абшырнай манаграфіі, прысьвечанай А. Гурыновічу.

Праводзячы пошукі матар'ялаў у Цэнтральным Архіве ЛітССР у Вільні, Шутовіч знайшоў няведамы да таго часу рукапіс паэмы Максіма Гарэцкага „Віленскія камунары" .Аб сваіх архіўных, асабліва рэвэляцыйных, знаходках Я. Шутовіч пісаў у беларускіх і літоўскіх пэрыёдыках, а часамі дасылаў свае матар'ялы ў беластоцкую „Ніву".

Пасьля знаходкі паэмы „Віленскія камунары", Я. Шутовіч апрацаваў абшырную біяграфію Максіма Гарэцкага са словаў жонкі пісьменьніка Леаніды Гарэцкай, якая жыве ў Ленінградзе.

Хоць апошнія гады ягонага пакутлівага жыцьця (з прычыны цяжкое хваробы) былі вельмі цяжкія, але ён да апошняга дня жыцьця працаваў з думкай пра Беларусь. Вось плён апошніх гадоў ягонае працы ў форме машынапісаў, падрыхтаваных да друку:

1. Манаграфія пра Адама Гурыновіча.
2. Манаграфія пра М. Забэйду-Суміцкага.
3. Гісторыя Беларускага Музэю ім. Івана Луцкевіча ў Вільні (які цяпер ня йснуе).
4. Біяграфія Максіма Гарэцкага ды шмат іншых прац.

Уся навуковая й архіўная спадчына Янкі Шутовіча, паводля апошніх вестак, будзе перададзеная ў Акадэмію Навукаў БССР.

Яшчэ так нядаўна, бо мінулага лета, сустрэўся я з Янкам пару разоў на ўлоньні падвіленскіх краявідаў і, успамінаючы нашае юнацтва, старалісь і працу ў цяжкіх абставінах, абмяркоўвалі працу апошняга пэрыяду нашага жыцьця. Мы запланавалі пісаць успаміны пра мартыралёгію народу пад панаваньнем капіталістычнае Польшчы. Але сьмерць мела свае „пляны" і ўжыцьцёвіла іх 9 сьнежня 1973 году. Яна разарвала залатую нітку нашага бязупыннага, шчырага сяброўства й супрацоўніцтва на роднай ніве, якое датуецца ад 1918 году.

Для тых, хто добра ведаў Янку Шутовіча, ён застанецца ў памяці прыкладам разумнага, гарачага патрыёта й няўтомнага працаўніка.

Спачывай ён у зямлі гістарычнае сталіцы народаў Вялікага Княства Літоўскага — Вільні.

Торунь, 1974 г.

М. Пяцюкевіч

Дадатак. У апошніх днёх перад выбухам нямецка-польскае вайны ў 1939 г. мгр. Янка Шутовіч быў арыштаваны, трыманы ў турме ў Вільні, а пасьля вывезены ў канцэнтрацыйны лягер у Картускай Бярозе, дзе прабыў у вельмі цяжкіх умовах да канца існаваньня лягеру.

У часе гітлераўскае акупацыі ў Беларускім Музэі імя І. Луцкевіча ў Вільні працаваў, між іншага, ведамы польскі кампазытар Тадэвуш Шэлігоўскі. Ён парадкаваў сабраныя там беларускія народныя песьні, а некаторыя нават гарманізаваў.

БАРЫС КАВЭРДА — БЕЛАРУС?

Імя Барыса Кавэрды, 19-гадовага юнака сталася ведамым усяму сьвету 7 чырвеня 1927 году. Таго дня на Варшаўскім вакзале Б. Кавэрда застрэліў савецкага пасла П. Войкава, аднаго з тых, хто меў дачыненьне да вымардаваньня царскае сям'і.

Польскія ўлады прысудзілі былі Б. Кавэрду да пажыцьцёвага зьняволеньня, якое пазьней было заменена на 10 гадоў. Адбыўшы пакараньне, Б. Кавэрда шмат гадоў супрацоўнічаў у антыкамуністычнай прэсе, а, перабраўшыся ў Амэрыку, нейкі час працаваў у Ньюёркскай газэце „Новое Русское Слово".

У нядзельным выданьні гэтае газэты ад 29 студзеня 1984 г. ён падзяліўся сваімі ўспамінамі пра замах на Войкава. Тут Кавэрда прызнаўся, што добра ведаў беларускую мову і да пераходу ў расейскую гімназію аж да 6-ае клясы вучыўся ў Беларускай Гімназіі ў Вільні. Адначасна ён працаваў у выдаванай А. Паўлюкевічам штотыднёвай антыкамуністычнай газэце „Беларускае Слова".

Паводля Кавэрдавага прызнаньня, яго зьвязвалі з А. Паўлюкевічам не адно службовыя, а й сяброўскія дачыненьні. У 1927 г. Кавэрда выяжджаючы ў Варшаву на выкананьне замаху на Войкава, атрымаў быў 200 злотых ад Паўлюкевіча, хоць у таго, паводля Кавэрды, былі абмежаныя сродкі. Б. Кавэрда сьцьвярджае, што А. Паўлюкевіч быў арыштаваны й расстраляны гітлерцамі ў часе вайны за ўдзел у арганізацыі супраціву.

Апрача згаданых тут фактаў, Б. Кавэрда нідзе й ніколі ня выявіў свае беларускасьці і таму цяжка сказаць, хто ён паводле свае нацыянальнае прыналежнасьці — Расеец, што ведае беларускую мову, ці абруселы Беларус.

АБ ДЗЕЙНАСЬЦІ АДДЗЕЛУ СПЭЦЫЯЛЬНЫХ РАСЬСЛЕДВАНЬНЯЎ

У Вашынгтоне ў Джорджтаўнскім Унівэрсытэце адбылася 4-5 лютага сёлета канфэрэнцыя, прысьвечаная разгляду дзейнасьці Аддзелу Спэцыяльных Расьсьледваньняў (АСР) Міністэрства Юстыцыі ЗША. АСР вядзе судовыя працэсы супраць некаторых амэрыканскіх грамадзянаў, абвінавачаных у „калябаранцтве" з нацыстаўскай Нямеччынай у часе Другое сусьветнае вайны. У канфэрэнцыі ўзялі ўдзел прадстаўнікі этнічных арганізацыяў Амэрыкі (Румынаў, Немцаў, Літоўцаў, Латышоў, Эстонцаў, Украінцаў і Беларусаў), каля 50 адвакатаў ад розных адвакацкіх фірмаў, прафэсары-юрысты ды прадстаўнікі друку.

Асноўныя даклады першага дня канфэрэнцыі былі прачытаныя адвакатамі, якія вядуць абарону некаторых „калябарантаў". Гаварылі яны пра ход гэтых справаў, тактыку АСР, ягоную арганізацыйную структуру й адміністраваньне, ролю савецкіх паказаньняў, якімі карыстаецца АСР у сваіх абвінавачаньнях, стаўленьне амэрыканскіх судзьдзяў да савецкіх „сьветкаў". Як зазначаў ці адзін дакладчык, не зважаючы на тое, што АСР намагаецца прадстаўляць савецкія паказаньні як бесстароньнія, верагодныя й прыймальныя, некаторыя судзьдзі ставяцца да гэтых сьветчаньняў зь недаверам.

Другі дзень канфэрэнцыі прайшоў у разглядзе спосабаў супрацьдзеяньня як паасобных групаў, гэтак і супольна, савецкім правакацыйным абвінавачаньням у „калябаранцтве". Ведамы амэрыканскі журналіст Уорэн Роджэрс заклікаў усе нацыянальныя пэрыёдыкі Амэрыкі й амэрыканскі друк дэмаскаваць гэтую савецкую паклёпніцкую кампанію. Дарэчы, шырака пачаў насьвятляць гэтую савецкую кампанію паклёпаў добра ведамы камэнтатар друку Патрык Б'юканан.

Удзельнікі канфэрэнцыі аднадушна падтрымалі вялікую дасюлешнюю арганізацыйную дзейнасьць кааліцыі „Амэрыканцы за Належны Працэс". Да гэтае каеліцыі належыць і Беларуска-Амэрыканская Кааліцыя Супрацьдзеяньня Паклёпам.

Ад імя ўдзельнікаў канфэрэнцыі, у тым ліку прадстаўнікоў панад 20-х амэрыканскіх і этнічных арганізацыяў, была высланая інфармацыйная дэпэша Прэзыдэнту Рэйгану й Міністру юстыцыі ЗША.

Беларускім прадстаўніком на канфэрэнцыі быў др. Вітаўт Кіпель.

САВЕЦКІЯ ПАКАЗАНЬНІ Ў АМЭРЫКАНСКІХ СУДОХ

Аддзел Спэцыяльных Расьсьледваньняў (АСР) Міністэрства Юстыцыі ЗША вядзе апошнімі гадамі судовыя працэсы супраць амэрыканскіх натуралізаваных грамадзянаў, якія ў часе Другое сусьветнае вайны супрацоўнічалі зь нямецкімі акупацыйнымі ўладамі, а пасьля, пры ўезьдзе ў Амэрыку ды пры атрымоўваньні амэрыканскага грамадзянства схвальшавалі некаторыя свае біяграфічныя дадзеныя, у тым ліку й факт супрацоўніцтва („калябаранцтва") зь Немцамі. Гэткае хвальшаваньне дадзеных становіць парушэньне закону ЗША ды можа пацягнуць за сабой пазбаўленьне грамадзянства, а магчыма й дэпартацыю.

Савецкія ўлады, асабліва савецкая прапаганда, абвінавачваюць шмат каго зь цяперашніх жыхароў Амэрыкі, у тым ліку й Беларусаў, у „калябаранцтве" ды ахвоча дапамагаюць рознага роду „дакумэнтамі" й „сьветкамі". Міністэрства Юстыцыі ЗША выкарыстоўвае гэтыя „паказаньні" ў сваіх судовых працэсах. Як ставяцца да гэтых паказаньняў амэрыканскія судзьдзі?

Часткавы адказ на гэта дае выпадак зь Юозасам Кунгісам, іміґрантам літоўскага паходжаньня, які, ехаўшы з Заходняе Нямеччыны ў ЗША ў 1947 г., падаў хвальшывыя дадзеныя пра дату й месца свайго нараджэньня ды месцы перабываньня ў 1940-42 гадох. У 1981 г. аднак, у сувязі з судовай справай супраць Кунгіса, абвінавачанага за ўдзел, быццам-бы, у расстрэльваньні людзей у Ліцьве, Кунгіс прызнаўся, што дадзеныя пра сябе ён схвальшаваў, але зрабіў ён гэта дзеля пагрозы з боку нацыстаў і бальшавікоў у сувязі зь ягоным удзелам у руху літоўскага нацыянальнага супраціву.

У абвінавачаньні Кунгіса АСР выкарыстаў таксама паказаньні савецкіх „сьветкаў" зьнятых на відэайстужку.

Кунгісава справа разглядалася ў верасьні летась у судзе ў гор. Ньюарку ў штаце Нью Джэрзы судзьдзём Дыкінсонам Дэбэвойзам. Судзьдзя Дэбэвойз разгледзеў усю справу вельмі грунтоўна — ня толькі біяграфію і ўчынкі падсуднага Юозаса Кунгіса, але й гістарычна-нацыянальны кантэкст, у якім Кунгіс дзеяў, палітычныя абставіны літоўскага народу, які ў гадох Другое сусьветнае вайны, як і беларускі народ, меў дачыненьне то з адным акупантам, то з другім, ня менш прыгнятальным.

Судзьдзя Дэбэвойз вельмі грунтоўна прааналізаваў таксама зьмест і характар паказаньняў савецкіх „сьветкаў", абставіны, у якіх гэтыя сьветчаньні браліся. Дарэчы, некаторыя сьветкі ў часе даваньня паказаньняў знаходзіліся ў турмах; некаторыя брала ўдзел у тых самых падзеях, што й Кунгіс, але яшчэ ня былі суджаныя, а значыцца ўсё яшчэ жылі пад пагрозай савецкага суду над імі. У працэсе допыту гэтых сьветкаў, як было ўстаноўлена на судзе, бралі ўдзел і органы КДБ і тэндэнцыйныя перакладчыкі зь Інтурысту. З другога боку, прадстаўнік ці прадстаўнікі АСР, якія езьдзілі ў Савецкі Саюз браць паказаньні, ня выявілі патрэбнага крытычнага падыходу да савецкае працэдуры складаньня сьветчаньняў, не патурбаваліся самі апытаць сьветкаў, каб высьвятліць няясныя бакі справы, блытаныя паказаньні й супярэчнасьці. Словам, амэрыканскія працэсуальныя стандарты не былі захаваныя, і на гэтай аснове судзьдзя Дэбэвойз адкінуў сьветчаньні супраць Юозаса Кунгіса, пастанавіў, што замала дадзеных, каб на аснове іх пазбавіць Кунгіса амэрыканскага грамадзянства.

У разглядзе ўсяе гэтае справы (які заняў 104 старонкі машынапісу) судзьдзя Дэбэвойз, між іншага, сказаў: „Калі ўрад (ЗША) даручае таталітарнай дзяржаве (СССР) дастаць для яго паказаньні для ўжытку іх у амэрыканскім судзе, дык урад (ЗША) мусіць зрабіць усе патрэбныя захады дзеля запэўненьня, каб паказаньні ня былі даваныя пад прымусам або пад іншымі формамі неадпаведнага ціску".

Гэткім парадкам, была здыскваліфікаваная савецкая эвідэнцыя, якую АСР намагаўся выкарыстаць супраць падсуднага Юозаса Кунгіса.

Іншыя амэрыканскія судзьдзі, нажаль, у падобных выпадках гэткага крытычнага й аналітычнага падыходу да савецкіх паказаньняў, як судзьдзя Дэбэвойз, не выяўляюць, і гэта дае магчымасьць пракурорам з АСР карыстацца паказаньнямі савецкіх „сьветкаў" у працэсах супраць „калябарантаў".

Вітаўт Зубкоўскі

РАСЕЙШЧЫНА!

За расейскую мову больш грошай

Газэта „Советская Белоруссия" за 2 лютага 1984 г. зьмясьціла ліст пэнсіянэра Дарафеева, які прапануе: „устанавіць больш высокую пагадзінную аплату настаўнікам расейскае мовы й літаратуры".

„Советской Белоруссии" замала таго, што ў Менску, прыкладам, усе школы з расейскаю моваю выкладаньня, што беларуская мова абніжаная да статусу толькі навучальнага прадмету, газэта прапануе яшчэ большую дыскрымінацыю — аплачваць ніжэй працу выкладчыкаў беларускае мовы й літаратуры.

Купалава драма пад частушку

Калі колькі гадоў таму музыкальна-вакальны ансамбль „Песьняры" апрацоўваў новую праграму, базаваную на творчасьці Янкі Купалы, дык яму з колаў Міністэрства Культуры БССР прапанавалі сьпяваць Купалавы творы ў расейскім перакладзе. Адмова „Песьняроў" рабіць гэткі гвалт над народным паэтам заслужыла ім мянушку „нацыяналістаў". Але русыфікатарскі гвалт над Купалавай творчасьцяй ня спыніўся. У газэце „Чырвоная Зьмена" за 29 студзеня 1984 г. чытаем:

„У фільме 'Раськіданае гняздо' (паводля аднайменнае Купалавае драмы — рэд. „Б-са") выяўленчую неруш эсьнізу рэзбурае песьня' Хороша я, хороша, плохо лишь одета...'. Сапраўды, хто ў лес, хто па дровы! Чым стасуецца гэтая песьня да драмы Купалы?!"

Адказваем: русыфікацыйнай палітыкай!

ДРУГОЕ ВЫДАНЬНЕ КНІЖКІ ДЖ. ЛОФТУСА

У добра ведамым брытанскім выдавецтве Пэнгўін Букс выйшла другое выданьне кнігі амэрыканскага аўтара Джона Лофтуса „Беларускі Сакрэт". Кніга, у новай мяккой вокладцы (з рысункам на ёй амэрыканскага сьцягу, на якім замест зорак нарысаваныя нямецкія свастыкі), ня розьніцца нічым ад першага выданьня. У канцы яе адно дададзены адзін разьдзел („Постскрыптум", бб. 163-191, з датаю 19 чэрвеня 1983 г.). Бальшыня дапісанага датычыць да „Лёнскагаката" Кляўса Барбі.

Да сваіх ранейшых „адкрыцьцяў" пра Беларусаў Лофтус дадаў новыя. Прыкладам, што М. Абрамчык быў „міністрам разьведкі й сувязным з замежнымі ўрадамі ў нацыстаўскім урадзе Беларусі" (б. 165); што (Дзяржаўны Дэпартамант ЗША) „прашмуглява ў генэрала СС Кушаля ў Нью Ёрк, каб ён там кіраваў фракцыю, прыкрытую назовам Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне" (б. 166); што „практычна ўсе гісторыі, у якіх расказваецца пра нацыстаўскую акупацыю Беларусі былі выдрукаваныя ў Лёндане, а тады пераслапыя ў Злучаныя Штаты" (б. 167) і да гэтага падобныя лухта.

ДАКУМЭНТЫ ПАРТЫЗАНСКАЕ ВАЙНЫ МАЎЧАЦЬ ПРА „КАЛЯБАРАНТАЎ"

Часапіс „Коммунист Белоруссии" (№ 11 за 1983 г., б.б. 90-95) зьмясьціў рэцэнзію на тры тамы (у чатырох кніжках) дакумэнтаў „Усенародны партызанскі рух у гадох Вялікай Айчыннай Вайны (1941-1944 г.г.) на Беларусі". „Праблематычнае выданьня, — кажуць два рэцэнзенты (А. Мацко і В. Паўлаў), — носіць даволі шырокі й рознабаковы характар".

Вось-жа важна адзначыць, што хоць у гэтым дакумэнтальным трохтомавіку ўсяго разам больш за тры тысячы старонак, на ніводнай зь іх ня згадваецца прозьвішча (за выняткам Радаслава Астроўскага ў трэйцім томе) гэтак званых калябарантаў, якіх „пазнаходзіў" амэрыканскі „сьледчы" Дж. Лофтус, аўтар кнігі „Беларускі Сакрэт". Нічога пра „калябарантаў" ня пішуць і рэцэнзенты ў часапісе „Коммунист Белоруссии". Бязумоўна, гэта не перашкаджае савецкай прапагандзе трубіць на ўвесь голас і дасюль пра беларускіх „ваенных злачынцаў", што пахаваліся, быццам-бы, у Амэрыцы. Але адна справа — вінаваціць бебурнацаў газэтнымі артыкуламі, а другая — даць на гэта дакумэнты.

Расейскія сарафан, касаваротка й мова замянілі беларускую народную вопратку й беларускую мову ў нагавогняй вітрыне дзіцячае мастацкае студыі пры музэі дзяржплемзаводу „Індустрыя" Пухавіцкага раёну. (З газэты „Сельская газета", 13 студзеня 1984 году. Пабеларуску „С. Газ." ня выходзіць, беларуская вёска сваю газэту мусіць чытаць толькі парасейску.)